

דער יידישער ברייטרעגער

① די יידישע פאָסטאַר? אַז, נעזונט זאָלט איר מיר זען. זאָגט נאָר, צו ווען?

מען דאַרפט איר, וועמען זוכט איר, מיר וועלן שוין אַלץ ווייזן, איר זענט נישט לאנג דארפן זוכן. איר זענט, יידן, מיר האָבן שוין מיט מזל א יידישן פאָסטאַר, טאַקע ווי אין פאַלעסטינע.

מיט אַט די, צי ענלעכע דיבורים האָט נישט איין ייד אויפגענומען דעם יידישן ברייטרעגער אינעם ערשטן טאָג, ווי ער האָט וויר באוויזן אין געטאָ. עס איז געווען עפעס ריהנדוקס אינעם קינדישע צעשמייכלטן פנים פונעם דאָזיגן יידן. ער האָט געקוקט און זיך געהיירושט: טאַקע? אַ ייד אַז, „אוישענהייט“? מע האָט אַזויפיל יאָרן דערצויגן אין מינדרעווערטיקייט און רעכטלאָזיקייט, אַז ער איז אַליין געוואָרן איבערראַשט און אויף אַ ווייל פאַרנעסן אין דער צרה פון גע-טאָ, אין דער רעכטלאָזיקער-רעכטלאָזיקייט, וואָס איז אים דערלאָנגט געוואָרן און ער האָט זיך תמימותדיק געוואָלט אייגנבילדן עפעס אַ גייע צייט פון יידישער אויטאָנאָמיע, ומשמיינגעזאָגט...
עדיטוראל

— און וויטלעך פון אַ פאָסטאַר וועט איר אויך האָבן? לענטעס? גומערן?
— און אַ פאַסעק מיט אַ לעדערנער טאַרבע אויך? — האָט אַן אַנדערער געפרעגט.

צומילבסטן וואָלט ער געוואָלט, אַז דער יידישער ברייטרעגער זאָל וואָרען עפעס אַ שווער צי אַן אַנדער כלי-זין, וואָס שטעלט מיט זיך פאַר די מאַיעסטע פון מאַסט. נאָר אויב נישט דאָס, זאָל כאַטש זיין עפעס אַ הייל מיט אַ גלאַנציקן דאַשעק, אַ גומער, אַ לאַמפּאַס, אַ אויפשוּריפט.

אין יעדער יידישער שטוב האָט דער ברייטרעגער אָנגערטאָפן פריידיקע אויסגעשרייען, דערשמוינג, גומע בליקן, און די פרייגלעכע קבלת-פנים האָבן אים דערהויבן וואָן זיינע אייגענע אויגן. ער האָט דעהפילט אַ חשיבות פון זיין אַמט, והגם נישט תמיד פון זיין געזעלשאַפטלעכער אויפצאָבע, און דער יידישער ברייטרעגער האָט געהאַט אַ גומן אָנהייב.

② זיגל

דער אַמט האָט ביי פיל יידן אַרויסגערופן אַזויפיל קנאה, אַז טויזנטער מענער אין פרויען האָבן געקוקט אויפן יידישן ברייטרעגער, ווי אויף אַן אויס-דערוויילטן, אַ גליקלעכן, וועמען דאָס מזל האָט צוגעשפילט. עס איז נישט צו וויסן אויף קלאָר, צי דערפאַר, ווייל דער פאַסטן פון בריוו-טרעגער האָט אין זיך עפעס-ראַמאָנטישעס, עס וואָרט זיך פון אים דער ריח פון נויטע לענדער, פון ימים, מדבריות, שיפן און באַנען. ער ברענגט פריידיקע בשורות פון זין צו אַלע מוטערס, פון חתנים צו כלות, בשורות וועגן באַגליקע-נישן, חתונות און בריתן, — אַדער פשוט, ווייל יידן האָבן געדענקט, ווי גוט זיי פלעגן פאַר דער מלחמה ציילן אין זיך אריין דעם „גוישן“ ברייטרעגער, כאַטש בירגערלעך אים אָפּציעל געווען פאַרבאָטן, און זיי האָבן דעריבער געלייבט, און אויך דער יידישער ברייטרעגער וועט זיצן אויף אַ גומער פּרנסה, אין דער צייט ווען דער איבערוויינגדיקער רוב פון די יידן אין געטאָ האָט נישט ביי וואָס צו פאַרדינען קיין פּרוטה און לעבט פון אויספאַרקויפן די הויז-ווירטשאַפט. גענוג, מע האָט גענומען קוקן מיט גרויס קנאה אויפן יידישן ברייטרעגער און דאָס זענען געווען די ערשטע גיפּט-טראַפּנס אין זיין פריי-בעכער.

ער פלעגט אַריינקומען אין אַ שטוב מיט אַ בריוו, האָט זיך אים געוואָרפן אין די אייגן, וואָס דער אָפּגעמער לייגט אַוועק דעם בריוו עפעס אַזוי בלאַהר-יד, ווי נישט דאָס וואָן ער אויס, נאָר עפעס וויכטיקערס, און באלד האָט ער פאַרקוי-רעוועט אַ שמעם און שטיף, שטיילטיקע, פאַרוויכטיק אַ שמעל געגעבן די פּראָ-גע: און וויאָזוי זענט איר אָנגעקומען אויף דעם פאַסטן? מיט וועמענס הילף? דורך פּראַפעקציע?

דער ברייטרעגער איילט זיך, ער האָט נאָר אָפּצוגעבן אַ סך בריוו, אויסצו-מעסטן אַ סך שטאַקן, אָבער מע שטעלט אים די פּראַגע אַזוי איידל, אַזוי אָפּ-געהיטן אין די רייד, אַז ער קאָן זיך נישט אַרויסרייען, ער מוז ענטפּען. ערשט ווען ער נעמט סוף-בל-סוף אַוועק אין פון ישׂמוכ, קומט די נישט דיסקרעטע פּראַגע: און אפשר... — איך מיינ חלילה נישט אומזיסט, איר וואָלט זיך געלאָזט קאַסטן עטלעכע הונדערט גילדן. איר וואָלט געקאָגט פאַרדינען... אפשר קאָנט איר מיר דערין העלפן?...

אַן אַנדערער פּוילט זיך נישט און באַגלייט אַראָפּ דעם ברייטרעגער פון די טרעפן און מאַכט עס טאַקע מעשה סוחר: ער רעדט יידיש און זאָגט אָפּע-נע דיבורים: הערט ר' ייד, איר קריגט פון מיר צוויי מאות און שאַפט מיר אַריין אויף דער פאַסטן...

אין אַנדערע שטובן מאַכט מען נישט קיין ענלעכע פאַרשאַפן, אָבער מע קאָן זיך נישט אייגנבילדן אַ זאָג צו טאָן, יתם אַזוי אַן שום סמיכת-הפרשות: גו, אייד איז גוט, איר האָט דאָך אַ מלוכה-פאַסטן.

נושא-המכתבים היהודי

דורך יהודי? הו, רק תהיה לי בריא ושלם. אמור רק מי נחון לך, את מי אתה מחפש, אנחנו כבר נראה הכול, לא תצטרך לחפש הרבה. ראו, יהודים, יש לנו כבר בשעה טובה דורך יהודי, ממש כמו בפלשתינה.

במלים אלה או כיוצא באלה קידמו יהודים לא מעטים את פניו של נושא-המכתבים היהודי ביום הראשון להופעתו בגיטו. היה משהו נוגע-ללב בפניו של אותו יהודי שחיוך ילדתי נסוך עליהם. הוא הביט ותמה: האומנם? גם יהודי יודע את המלאכה? יהודי פקיד-הרשות; שנים כה רבות חונך לראות עצמו נחות ונטול-זכויות, שוכנע שהוא פחות-שבפחותים, עד שהוא עצמו נחרד מן האפשרות שהוא עשוי להיות לא-נחות, ולשעה קלה שכח את צרות הגיטו, את שלילת-הזכויות המוחלטת אשר געשתה לפתע מנת-חלקו, וברוב תמימות רצה לצייר לעצמו איזו תקופה חדשה של אוטונומיה יהודית.

כביכול...

— וכובעים של דוורים גם כן יהיו לכם? סרטים? מספרים?
— וגם חגורה ותרמיל של עור? — שאל אחר.

יותר מכול רוצה היה שנושא-המכתבים היהודי יחגור איזו חרב או כלי-זין אחר, המסמל את הדר השלטון. ואם לא זה, שיהיה לו לפחות איזה כובע בעל מצחה מבריקה, מספר, סרטים, איזו כתובת. בכל בית יהודי נתקבל נושא-המכתבים בקריאות-שמחה, בפליאה, במבטים חביבים, וקבלות-הפנים הידידותיות העלוהו אף בעיניו הוא; הוא הרגיש בחשיבות משרתו, אף כי לא תמיד הכיר בערך

הציבורי של התפקיד שהוטל עליו, והיתה לו, לנושא-המכתבים היהודי, התחלה טובה.

משרה זו עוררה בלב יהודים רבים קנאה כה גדולה עד שאלפי גברים ונשים הביטו על נושא-המכתבים היהודי כעל אדם נבחר, אדם מאושר, ששיחק לו מזלו.

אין לדעת בברור אם זה משום שתפקידו של נושא-המכתבים יש בו משהו רומנטי, שנודף ממנו ריח של ארצות רחוקות, של ימים, מדבריות, אניות ורכבות; מביא בשורות משמחות מכן לאמו הזקנה, מחתנים אל כלותיהם, בשורות על מאורעות הגורמים אושר, חתונות ובריתות — או, פשוט, משום שהיהודים נזכרו באיזה רוחב לב היו משלשלים לפני המלחמה את המענק לידינו של נושא-המכתבים ה"גוי", אף כי דמי-השתיה היו אסורים באופן רשמי, ולכן חשבו כי גם נושא-המכתבים היהודי ימצא לו בזה פרנסה נאה, בה-בשעה שרובם המכריע של היהודים בגיטו אין להם במה להרוויח פרוטה והם חיים ממכירת החפצים שבבתיהם. בקיצור, החלו להביט בקנאה גדולה על נושא-המכתבים היהודי ואלה היו טיפות הרעל הראשונות בכוס השמחה שלו.

נכנס היה לבית להביא מכתב ומבחיץ מיד שמקבלו מניח משום-מה את המכתב כאילו כלאחר-יד, כאילו לא בזה הוא מעוניין. אלא במשהו חשוב יותר, ומיד היה מסב את השיחה ובשקט, בשקט גמור, בוהירות היה זורק את השאלה: כיצד זה הגעת למשרה הזאת? בעזרת מי? בפרוטקציה?

נושא-המכתבים נחפז; עוד מכתבים רבים יש לו לחלק, עוד במדרגות רבות צריך הוא לעלות, אבל השאלה נשאלת בעדינות כה רבה, כה זהירים הם הדברים, שאינו יכול להתחמק, הוא חייב להשיב. רק כאשר פונה הוא סוף-סוף לצאת, באה השאלה האינ-דיסקרטית; ואולי... אינני מתכוון, חלילה, בחינם, הייתי מוכן לשלם כמה מאות זהובים. יכול אתה להרוויח... אולי יכול אתה לעזור לי בכך?..

אחר אינו מתעצל ומלווה את נושא-המכתבים עד למטה, ועושה זאת מעשה-סוחר; הוא מדבר בידיש ואומר דברים ברורים; שמע, ר' יהודי, אתה מקבל ממני שתי מאות ומכניס אותי לדואר... בדירות אחרות אמנם אין מעלים הצעות כאלה, אך אינם יכולים שלא לומר, סתם כך, בלי כל קשר: נו, לך טוב, לך יש הלוא משרה ממשלתית.

ואכן, כך באמת האמינו הבריות. הם זכרו את העבר הקרוב, כאשר נושא-המכתבים קיבל מקופת הממשלה תשלום חדשי, אור-חשמל והסקה, נעלים, בגדים וסתם מענקים, וברוב תמימותם חשבו כי גם נושא-המכתבים היהודי מקבל זאת בוודאי. ומה גם שה"קהילה" נוטלת תשלום כה גבוה בעד העברת המכתבים, מלבד כול-הדואר, ואחרים פשוט שיערו בלבם כי

התשלום בעד המכתבים

אמנם מיועד לנושא-המכתבים, שהרי למי ייתן, אם לא לו? לממשלה? הלא היא מקבלת תשלום בעד הבולים! וכי מי מהם יעלה על דעתו כי "הדואר היהודי" לא היה לגרמנים אלא "תחנת-מסירה", כי בית-הדואר האמיתי נמצא בכיכר נפוליאון, מחוץ לגיטו, וכי בעד החזקת "הדואר היהודי" לא קיבלה הקהילה מן הגרמנים אפילו פרוטה אחת?

התשלום בעד המכתבים אמנם נעשה מיד, ואף נשאר, אבן-הנגף הקשה ביותר לנושא-המכתבים היהודי; ראשית, לא רצה הציבור להתרגל לרעיון שכול-הדואר אינו מכסה את ההוצאות וצריכים לגבות עשרים גרושים נוספים בעד מסירת מכתב מקומי ושלושים — בעד מכתב מחוץ-לארץ. ושנית, טענו: לשם מה בכלל צריכים להביא את המכתבים לדירות; לפני המלחמה תלויות היו בווארשה בכל

שער תיבות-המכתבים ממוספרות על-פי מספרי הדירות. לכל דיר היה התיבה שלו ולשם היה הדוור הפולני משלש את המכתב, ובחינם, בלי כל תשלום. לדירות היה הולך רק כאשר הביא איהו מכתב חשוב, כמו למשל מכתב מאמריקה, שריח של דולרים נדף ממנו, ומדוע לא יעשה כך גם נושא-המכתבים היהודי?

כשהציר נושא-המכתבים כי זה החוק, השיבו בועם: כן, כל זה מוועד-הקהילה, שיישרף! הם עושים כאן בדיק מה שהם עושים לגבי תלושי הלחם, תפוחי-האדמה, הפחמים; הכול בולעת הקהילה, הכול היא זוללת בעצמה. רק "סקפולציות", בעלי-תחבולות, אש בעצמותיהם!

כאשר נאלץ נושא-המכתבים לשמוע בכל דירה את הטענות כלפי ועד-הקהילה, לראות את המכתבים הוועמים, את הפנים הנעווים, את הקצף על השפתים, כאילו באמת היה הוא התגלמות ה"קהילה" השנואה, נעשו חיי מרים. לעלות ולרדת כל הזמן במדרגות ובכל דירה להאזין בלי הרף לתלונות המתגרות, המכוונות אליו, אל איש "הרשות", פקיד ועד-הקהילה — כל זה עורר בנושא-המכתבים רוגז תמידי, מרט את עצביו וקשה היה לו להישאר אדיב וקורקטי.

היחס לנושא-המכתבים

ניתן לסווגו על-פי קבוצות האוכלוסים. לקבלת-הפנים הנעימה ביותר זכה נושא-המכתבים היהודי מצד אנשי "עמד"; לבלתי-נעימה ביותר — מצד האינטליגנציה והחסידים. האיש הפשוט לא הסתפק במתן התשלום אלא הוסיף לנושא-המכתבים גם כמה גרושים כדמיי-שתייה, הוא עשה זאת כדבר טבעי, ללא כפייה, משום שהבין כי כל אדם רוצה לחיות... לעתים לא נדירות נקלע נושא-מכתבים לדירת-המרתף של סנדלר עני, אשר בעד גלויה פנים הארץ שילם לו חמישים גרושים, כאשר העיר לו נושא-המכתבים כי היא עולה רק עשרים גרושים, השיב אותו יהודי בלבביות: השאר הוא בשבילך. המשכורת של ועד-הקהילה ודאי אינה מבטיחה לך חיי-שפע...

לעומת זאת, התייחסו אל נושא-המכתבים בעלי-המקצועות החפ-שיים, ובייחוד הרופאים, יחס כמעט עויני. נושא-המכתבים היהודי דיבר אליהם פולנית — כמו שדיבר ברוב הדירות, זכר לשלטון הפולני — אבל אם כך הדבר, הרי הדוקטורים, קרובים יותר למלכות; רבים מהם אפילו עבדו במוסדות עירוניים או ממשלתיים, וממילא עמד בעיניהם נושא-המכתבים היהודי נמוך בסולם-השלטון. אף פרוטה לא נתנו כדמיי-שתייה; ראשית, הלאו אינטליגנטים הם וקראו בעתון הפולני-היהודי "גאזטה ז'דובסקה"¹ (באותו עתון, שכתב לאחר גירוש קראקוב, כי השלטונות ביצעו את גירושם של ארבעים אלף היהודים באופן הומאני) את פניית ועד-הקהילה אל התושבים שלא לשלם בעד מסירת המכתבים יותר מאשר עשרים או שלושים גרושים... רק עס-הארץ יכול לשלם יותר, כי על-כן אדם-מך-השוק הוא; אבל הוא, האינטליגנט — הוא הלא יודע את "החוק"... הלא קרא שחור על-גבי לבן.

¹ בינואר 1941 קיבל על עצמו היודנראט לארגן את שירותי הדואר בגיטו. לפי חוזה עם מינהלת הדואר בווארשה (שמושבה היה בכיכר נפוליאון) היה הדואר היהודי מקבל במרוכז את כל דברי-הדואר שנועדו לאוכלוסיה היהודית. החזקת הדואר היהודי מומנה על-ידי היודנראט.

די מענטשן האָבן ווירקלעך אַזוי געגלויבט. זיי האָבן געדענקט די גאַר נאָך ענטפּע פּאַרגאַנגענהייט, ווען דער פּוילישער ברויטערעגער האָט באַקומען פּון דער מלוכה-קאַסע אַ חודש-לעבע פענסיע, באַלייכטיגט און באַהייצונג, שיד, מלבושים, און וסתם גראַטיפיקאַציעס, און זיי האָבן נאָרום געגלויבט, אַז אויך דער יידישער ברויטערעגער מוז דאָס קריגן. כּפּרט נאָך ווען די, "גמיעה" נעמט פּאַר צושטעלן די בריוו אַזאָ הויכן אָפּצאָל, וויין דער פּאַסט-מאַרקע.

אַנדערע ווידער האָבן גאַנץ אַיינפּאַר זיך אויסגעמאַלט, אַז דער אָפּצאָל פּאַר די בריוו גייט טאַקע פּאַרן ברויטערעגער, וואָרעם פּאַר וועמען דען, אויב גישט פּאַר אים? פּאַר דער מלוכה? זיי נעמט דאָך נעלט פּאַר פּאַסט-מאַרקעס! וועמען פּון זיי האָט געקאָנט אַיינפּאַלן, אַז די, "יידישע פּאַסט" איז ביי די דייטשן נאָך געווען אַז, אַבלאַגע-שטעללע פיר בריפע", אַז די אמתע פּאַסט האָט זיך גע-פּונען אויף גאַפּאַלעאַנאַ-ו(באַס), ומחוצו געטאָ, און אַז אויף אויפּהאַלטן די, "יידישע פּאַסט" האָט די קהלה גישט געקריגן פּון די דייטשן קיין פּרוּמיה?

דער אָפּצאָל פּאַר די בריוו איז טאַקע באַלאַד געוואָרן און געבליבן דער גרעסטער אבן נגף פּאַרן יידישן ברויטערעגער: קודם כל האָט דער עולם זיך גישט געוואָלט צוגעוויינען צום געדאַנק, אַז די פּאַסט-מאַרקע דעקט גישט די הוצאות, נאָך מע מוז ערשט נעמען באַזונדער צוואַנציק גראַשן פּאַרן צושטעלן אין שמוּב אַרין אַז איינלענדישן בריוו און דרייסיק גראַשן — פּאַר אַז אויסלענדישן. והשנית, האָט מען געטענהט, וצו וואָס דאַרף מען בכלל ברענגען דעם בריוו אין שטוב אַרין. פּאַר דער מלחמה זענען אין וואַרשע אין יעדן טויער געהאַנגען פּאַסט-קעסטלעך מיט נומערן צוגעפּאַסט צו די נומערן פּון די וווינונגען. יעדער לֶקְסאַטאָר האָט זיך געהאַט זיין קעסטל און אַהין פּלעגט דער פּוילישער ברויט-טרעגער אַריינגוואַרפן די בריוו, און טאַקע ביחנם, אַז שום אָפּצאָל. ער פּלעגט נאָך דעמלט גיין אין די שטובן, ווען ער פּלעגט ברענגען יעפעס אַ וויכטיקן בריוו, ווי, למשל, פּאַר יידן אַ בריוו פּון אַמעריקע, וואָס האָט געשמעקט מיט דאָלאַרן. פּאַר וואָס זאָל דער יידישער ברויטערעגער אויך גישט טאָן דאָס זעלבע?

אויף דער באַמערקונג פּון ברויטערעגער, אַז אַזוי איז די פּאַראַרדענגונג, האָט מען געענטפּערט מיט אַצאָרן: "יאָ, אַלץ די, "גמיעה", אַז פּאַרברענט זאָל זי ווערן! זי מאַכט עס גראַד אַזוי ווי מיטן באַנע-ברויט, מיט די קאַהאַטפּאַלעס, מיט די קוילן, אַלץ שלינגט אַראָפּ די גמיעה, מיט אַלעס פּרעסט זי זיך אַליין אַז. נאָך "שפעקולאַציעס", קאַמבינאַטאָרן — אַ פייער זוכט זיי!

ווען דער ברויטערעגער האָט אין יעדער שמוּב געמוזט אויסהערן די פּענות צו דער קהלה, צווען די אַצאָרדיקע בלייזן, די פּאַרקרימטע העוויות, דעם שוים אויף די ליפּן, מיט וועלכע מע האָט זיך געוואַרפן אויף אים, ווי ער וואָלט טאַקע געווען די לעבעדיקע פּאַרקערפּערונג פּון דער פּאַרהאַטער, "גמיעה", איז אים אַלעבן געוואָרן גישט ביחא. גיין שטאַק אַרויף שטאַק אַראָפּ און אין יעדער שמוּב ווערן אויפּגעבראַכט פּון די כּסדרדיקע פּרעטענסיעס צו אים, דעם מענטש פּון דער, "מאַכט", דעם גמיעה-באַצאָמטן, האָט ביים ברויטערעגער געשאַפן אַ שטענ-דיקע גערייזקטייט, וצעשרויפט זיינע געווען, און עס איז געווען שאווער, ער זאָל בלייבן העפלעך און קאַרעקט.

socially differentiated response

די באַצויג צום יידישן ברויטערעגער קאָן מען קלאַסיפּיצירן לויט די באַ-פעלקערונגס-גראַפּן. צומבּעסן האָט אויפּגענומען דעם יידישן ברויטערעגער דער עמד-מענטש; צומעריסטן — די אינטעליגענץ און די חסידים. דער פּאַלקס-מענטש האָט גישט נאָך געגעבן דעם אָפּצאָל, נאָך האָט אויך דעם ברויטערעגער געגעבן אַ פּאַר גראַשן ביר-געלט. ער האָט דאָס געטאָן גאַנץ נאַטירלעך, אַז צוואַנג, פּאַרשטייענדיק, אַז יעדער וויל לעבן... דער ברויטערעגער האָט גישט זעלטן גע-קאָנט אַריינפּאַלן וצו אַן אַרעם שוסטערל אין אַ קעלער-שטוב, וואָס האָט פּאַר אַן איינלענדיש קאַרמל אים באַצאָלט פּופּציק גראַשן. אויף דער באַמערקונג פּון ברויטערעגער, אַז עס קאָסט גישט מער ווי צוואַנציק גראַשן, האָט דאָס יידל גע-ענטפּערט האַרציק: דאָס איבעריקע איז פּאַר אייך. די גמיעה צאָלט אייך גישט אויף זיך איבערצועסן...

די בירגערלעכע אינטעליגענץ דאַקען, און גאַנץ באַזונדערס די דאָקטויר-רים, האָבן זיך צום ברויטערעגער באַצויגן כּמעט פּיינטלעך. דער יידישער ברויט-טרעגער האָט וצו זיי גערעדט פּויליש — ווי ער האָט בכלל אין אַרוב שטובן גע-רעדט פּויליש — אַ זכר לולאַרזע — נאָך אויב אַזוי, זענען זיי, די דאָקטויר-ים לער, דאָך גענטער געווען צו דער מאַכט. אַ סך פּון זיי האָבן אַפּילו געאַרבעט אין שפּאַטישע צי רעגירונגס-אַנשטאַלטן, ממיילא איז פּאַר זיי דער יידישער ברויטערעגער געווען פּון נידעריקערן מאַכט-יחוס. קיין גראַשן ביר-געלט האָבן זיי גישט געגעבן. ערשטנס, זענען זיי דאָך אינטעליגענטן און האָבן געלייענט אין פּויליש-יידישן בלעטל, "גאזעטאַ זשידאָוסקאַ"² (אין יענעם בלעטל, וואָס האָט גאָכן גירוש-קראַקע געשריבן, אַז די מאַכט האָט דעם גירוש פּון פּערציק טויזנט יידן דורכגעפירט אויף אַ הומאַנעם אופן...) דעם רוף פּון דער גמיעה צו דער יידישער באַפעלקערונג גישט צו צאָלן מער פּאַרן צושטעלן די בריוו ווי די צוואַנציק און דרייסיק גראַשן... נאָך אַ פּראָסטאַק קאָן געבן מער, דערפּאַר איז ער דאָך אַ פּראָסטאַק, אָבער ער, דער אינטעליגענט, — ער קען דאָך דאָס "געווען"... ער האָט דאָך געלייענט שוואַרץ אויף ווייס.

² געמיינט: יודענראט-אנשטאלטן.
³ אַראַגאן פּון יודענראט.

¹ דער יודענראט.

³ עתון "יהודי" כּפּשה הפּולנית. שהוצא בקראקוב בהשראת הגיסטאפו. הופיע פעמיים או שלוש פעמים בשבוע, מיולי 1940 עד יולי 1942. עיקר תכנון: הודעות רשמיות של השלטונות, ידיעות על פעולות היודנראטים.

ושנית, וזה סביר עד מאוד — הרופא רגיל לקחת כסף, ודוקא סכומים שמנים, אבל לתת?..

ואילו החסידים הם על-פי רוב אנשי-עסק, ואם לא סוחרים בפועל, הרי לפחות למדו את דיני המיקח והממכר, וסוחר הלא אינו מוסיף אף פרוטה על המחיר... ואם בכל-זאת נבדל החסיד מן האינטליגנט הרי זה רק בכך שדרש מנושא-המכתבים לדבר יידיש. אבל גם זה היה, כמדומה, פוליטיקה יותר מאשר דחף טבעי. גינוני ה"אגודה" יותר מאשר יהדות...

היחס הלבבי אל נושא-המכתבים היהודי הלך הלך והצטנן, ולא באשמתו שלו, של נושא-המכתבים, אלא בגלל הדואר עצמו. בגלל דרך-פעולתו, בגלל ועד-הקהילה, בגלל הדמוקרטיזציה של ברנשים מושחתים, אשר נדחקו למוסדות הציבוריים ובמעשיהם הרעים צירערו את יוקרתה וחשיבותה של כל הפעילות החברתית לסוגיה. הדבר השפיע על רגשות ההמונים עד כדי כך, שכל נושא משרה ציבורית כבר היה בעיניהם מלכתחילה נציג של כנופיה, ונושא-המכתבים בהופיעו בבית, הרגינו את עצביהם שכבר היו מרוטים גם בלאו הכי מחווית המלחמה, והם שפכו עליו לעתים קרובות קיתון של דברי-גנאי.

שהרי מה יכול היה מקבל-המכתב לחשוב בלבו, כאשר בזמן הראשון להפעלת הדואר (אחר-כך נשתנה סוף-סוף הדבר), הגיע לידיו המכתב באיחור של שבוע ימים, אם לא של שבועים? תחילה נדמה לו שנושא-המכתבים אשם בדבר, שהוא מתעצל. אינו מוסר את המכתבים בזמן, מחזיק אותם בביתו, אחר-כך, כאשר נודע לו כי אשמה בכך הנהלת הדואר ולא נושא-המכתבים, לא הקלה גם הידיעה הזאת על נושא-המכתבים היהודי, ה"דוקטורים" וסתם "שמנדריקים" היו מתנפלים עליו, על נושא-המכתבים, ומחפרים ומגדפים את הדואר מתוך זלוול גדול. "וידובסקה פוצ'טה" היו מאגרפים כבעווית את אגרופיהם, כאילו רצו לשרש כך את כל המין "וידובסקי". יהודים משכבות אחרות היו מלגלים סתם, מתבדחים על הנושא הזה, או עורכים השנאה בין ההווה לעבר וגם הם באו למסקנה הזולזנית, שאנו היהודים שלומיאלים, לא נצלה לשום דבר; לכו ועשו משהו עם יהודי... וההתבטלות העצמית נסתיימה בדרך-כלל באמרה המפורסמת, שהיהודי טוב כדי ללכת אתו לבית-הכנסת.

אבל כולם כאחד היו מעוניינים מאוד שהמכתבים לא יגיעו באיחור; לא רק סוחרים, אנשי-עסקים, אלא גם הציבור הרחב. כי אותה פיסת-נייר קטנה הכתובה בליל של חצי יידיש, חצי גרמנית-כביכול, הייתה בה ההצלה האחרונה — לחם וסעד מן הקרובים בערי-השדה.

במיוחד ציפו ל—

מכתבים מרוסיה.

על-פי רוב מאותם שטחים בפולין, אשר תפסה רוסיה עם תום המלחמה עם פולין, אותם אלפים רבים של יהודים, אשר נמלטו או לרוסיה, החלו, לאחר שהתבססו במקומות החדשים, לשלוח חבילות של מצרכי-מזון לקרוביהם בווארשה. את החבילות שלחו בעלים לנשותיהם וטפם, בנים או בנות להוריהם, ויהודים סתם לקרובים ולידידים. החבילות מרוסיה לא זו בלבד שבאו ארוזות כהלכה, בתיבות עטופות בכד וחתומות בשבעה חותמות, כדי שאי אפשר יהיה להוציא מתוכן בדרך את המיטב, אלא אף הכילו מצרכי-מזון שמחירים כאן היה יקר למדי. הקרובים שברוסיה שלחו אורז, תה, קפה, שוקולד ובתחילה אפילו י"ש וטבק; שלחו בשר מעושן, נקניק, קדל-חזיר, גבינה וחמאה ואפילו קאביאר. כשקיבל יהודי וארשאי חבילה כזאת, יכול היה חלק ממנה — למשל, את התה, הקפה, הטבק, הי"ש וכד' — למכור במחיר טוב, שסייע לו להחיות את נפשו כמה שבועות, ובשאר להשתמש בעצמו. באותן דירות שבהן התקבלו החבילות באופן סדיר, לא ידעו כל מחסור. החבילות מרוסיה השפיעו על מחירי השוק, ומצד שני הכניסו את השימוש במצרכים אשר הגרמנים לא היו מרשים להכניסם, או שהיו עולים בוודאי ביוקר רב.⁸ מובן מאליו שלפני בואה של חבילה כזאת היה השולח מודיע על כך במכתב, שהיה בדרך-כלל מקדים הרבה את החבילה עצמה. מכתב מרוסיה היה על-כן לא מכתב גרידא, גליון נייר כתוב אלא שליח

¹ מפלגת "אגודת ישראל".

² כינוי של זלוול ליהודים מתבוללים, המעמידים פני פולנים.

³ "דואר יהודי" (פולנית).

⁴ מתור היה להתכתב רק בפולנית ובגרמנית - היידיש והעברית אסורות היה.

⁵ חבילות המזון מרוסיה היו בתקופה זו רובם המכריע של המשלוחים שהגיעו לגיטו מחוץ-לארץ. בחדשים דצמבר 1940 עד מארס 1941 הגיעו שיעורן ל-84%.

והשנית, און דאָס איז מער ווי וואַרשיינלעך, איז דער דאָקטאָר געווינט צו געמען געלט און טאָקע צו געמען גראַב געלט, אָבער צו געבן?...

די חסידים ווידער זענען דאָך מערסמטייל האַנדלס-מענטשן. און אויב גישט קיין סוחרים בפועל, האָבן זיי געלערנט די דינים פון מקח וממכר, און סוחר גיט דאָך גישט קיין גראַשו אױסערן פרייז... אויב דער חסיד האָט זיך יאָ אונטערשיידט פון אינטעליגענט, איז עס בלויז געווען מיט דער פאַרערונג, אַז דער בריווטרעגער זאָל רעדן יידיש. אָבער אויך דאָס איז, ווייזט אויס, גיכער געווען פאַרליטיק ווי גאַטירלעכער אימפּולס, מער אגודה — ווי יידישקייט...

די הצרציקע באַציונג צום יידישן בריווטרעגער איז ביסלעכווייז אָפגעקילט געוואָרן, גישט צוליב זיין, דעם בריווטרעגערס שולד, גאָר צוליב דער פאַסט גופא, צוליבן אופן פון איר אַרבעט, צוליב דער קהלה, צוליב דער דעמאָראַליזאַציע פון קאַרומופּירמע פאַרשוויגען, וואָס האָבן זיך אַריינגעקאַפט אין די עפנטלעכע אינסטיטוציעס און מיט זייערע מעשים רעים אונטערגעגראָבן דעם פרעם-טיזש און אָגעזן פון יעדן מין געזעלשאַפּטלעכער אַרבעט בכלל. דאָס האָט גע-ווירקט אויף דער פּסיכאָלאָגיע פון די מאַסן אַזוי ווייט, אַז יעדער מענטש מיט אַ געזעלשאַפּטלעכן פאַסטן האָט שוין לכתחילה אויסגעזען אין זייערע אויגן ווי אַ פאַרשטייער, אַ שליח פון אַ קליקע. און ממילא האָט דער בריווטרעגער מיט זיין דערשיינען אין שטוב גערייצט די פון די מלחמה-איבערלעבענישן אַזוי אויך גענוג צעשרויפטע גערוון פון די מענטשן, און זיי האָבן אים אָפטמאָל באַגאַסן מיט אַ פאַמעשאַף פון זלוולים.

וואָרעם וואָס האָט דער בריוו-אָפגעמער זיך געקאָנט טראַכטן, ווען ער האָט אין דער ערשטער צייט ווי די פאַסט האָט אָנגעהויבן צו פּונקצאָנירן (שפעטער האָט זיך עס סוף-כל-סוף געעגערט) דעהאלטן אַ בריוו מיט אַ פאַרשפּעטיקונג פון אַ גאַנצער וואָך, אויב גישט טאָקע פון צוויי וואָכן? אין פּלוג האָט זיך אים געדוכט, אז דער בריווטרעגער איז דערין שולדיק, ער פּוילט זיך, ער גיט גישט אַפּ אין דער צייט, ער האַלט די בריוו ביי זיך אין שטוב. שפעטער, ווען ער האָט זיך דערוואַסט, אז די סיבה איז די אָנפּרונג פון דער פאַסט און גישט דער בריוו-טרעגער, איז דערפון אויך דעם בריווטרעגער גישט גרינגער געוואָרן. די דאָקטור-רימלעך אין סתם שמענדיקעס זענען אָנגעפּאַלן אויף אים, דעם בריווטרעגער, און געזירלט די פאַסט מיט דער גרעסטער גרינגשעצונג. „זשידאָוסקא פאַסטשאַ" האָבן זיי קראַמפּהאַפט געדריקט די פּוּיסטן, ווי זיי וואָלטן דערמיט געוואָלט אויס-רַאָטן דעם גאַנצן מין „זשידאָוסקי". יידן פון אנדערע שיכטן האָבן סתם חזק גע-מאַכט, זיך געוויצלט אויף דעם חשבון, אָדער גאָר טאָקע פאַרגליכן דעם היינט מיטן אמאָל און זענען געקומען צו דער מַסקנא פּון ביטול, אז מיר, יידן, זענען שליימאָלניקעס, ומיר טויגן צו גאָרנישט: גייטס, מאַכטס עפעס מיט אַ יידעלע ק...

און די זעלבסטפאַרלייקענג האָט זיך געוויינלעך פאַרענדקט מיטן באַקאַנטן ווערטל, ואז מיט יידן איז גוט צו גיין אין שול אריין.

און אז די בריוו זאָלן גישט אָנקומען מיט קיין פאַרשפּעטיקונג, איז דער עולם געווען געוואַלדיק פאַראינטערעסירט; גישט בלויז וסוחרים, האַנדלס-מענטשן, גאָר טאָקע דער ברייטער עולם. וואָרעם דאָס קליינע שטיקעלע פאַפּיר, געשריבן אין אַ קוידערעוועלש פון חצי יידיש, חצי דייטשערשיש, האָט אָפטמאָל אנטהאַלטן:

די לעצטע רעפּונג, בריוו און שטיצע פון קרובים אויף דער פּראָווינג.

באזוגדערס וואָס מען אויסגעקוקט די בריוו פון רוסלאַנד. די פּיל מיווגשער יידן, וואָס זענען דאָן אנטלאָפּן קיין רוסלאַנד, האָבן גאָבן איינפונדעווען זיך אויף די גייע ערטער גענומען שיקן פעקלעך מיט לעבנס-מיטל צו זייערע קרובים אין וואַרשע. עס האָבן געשיקט פעקלעך מענער צו זייערע פרויען און קינדער, זיין אָדער מעכטער צו זייערע עלטערן און סתם יידן. צו קרובים און גוטע פריינד. די פעקלעך פון רוסלאַנד זענען געקומען גישט בלויז נומ' פאַרפאַקטע מיט לייזונג און פאַרויגלט מיט זיבן זיגלען, מע זאָל פון זיי אין וועג גישט קאָנען ארויס-געבענען דאָס בעסטע, גאָר זיי האָבן טאָקע אנטהאַלטן עסנוואַרג, וואָס איז דאָ גע-שטאַנען גאַנץ הויך אין פרייז. די קרובים פון רוסלאַנד האָבן געשיקט רייז, טיי, קאווע, שאַקאַלאַד און אין אָנהויב אפילו בראַנפּן און טאַבאַק אויך; מע' האָט געשיקט גערייכערטע פליישן, וורשט, בעקאָן, קעז און פּוטער און אפילו קאוויאַר. ווען אַ וואַרשעווער ייד האָט דעהאַלטן אזא פעקל, האָט ער א טייל דערפון ווי, למשל, די טיי, קאווע, טאַבאַק, בראַנפּן א. א., געקאָנט פאַרקויפן פאַר גוט געלט, וואָס האָט אים געקלעקט זיך צו דערנערן עטלעכע וואָכן, און די רעשט פאַרברויכן פאַר זיך. אין די שטובן, וווּ די פעקלעך זענען אָנגעקומען רעגולער, האָט מען פון קיין גויש גישט געוואָסט. די פעקלעך פון רוסלאַנד האָבן געווירקט אויף די פרייזן פון מאַרק, און פון דער צווייטער זייט האָבן זיי געבראַכט דעם אריינפיר פון אר-טיקלען, וואָס די דייטשן וואָלטן גישט געלאָזט אריינפירן, אָדער וואָס וואָלטן גע-מוזט קאָסטן זייער טייער.

פאַרשייט זיך, אז פאַרן אָנקומען פון אזא פעקל האָט דער ארויסשיקער גע-מאָלדן וועגן דעם אין אַ בריוו, וואָס פלעגט געוויינלעך אָנקומען אַ שטיק פריער פונעם פעקל. אַ בריוו פון רוסלאַנד איז דעריבער באַטראַכט געוואָרן גישט ווי אַ בריוו, ווי אַ באַשריבן שטיק פאַפּיר, גאָר ווי אַ לעבעדיקער בשרה-ברענגער;

אָלטע מאַמעס, האָבן דאָס בריוועלע פון די זיין מיטן אָנזאָג פון אַן ארויסגעשיקט פעקל געצהרטלט מיט קאַנוולסיווע פינגער, געדריקט עס צום האַרצן, זיך אויס-געמאָלט גענדזען-שמאַלץ, פיפיקלעך, לעבערלעך און ציבעלעס מיט גרייז, וואָס זיי האָבן געגעסן אויף די קינדערס ישמחות; ווייבער האָבן איז די זאכן, וואָס זיי גען אויסגערעכנט געווען אין בריוו, וואָס די מענער שיקן זיי, דערקעגן מיט באזוגדערן פינפילגדיקן הוש פון פרויען, צי די מענער זענען זיי געבליבן געטריי...

לדבר בשורה. אמרות וקנות היו מלטפות את המכתב המבשר על משלוח חבילה באצבעות רוטטות. לוחצות אותו אל לוח-לבן, מציירות בנפשן שומן-אווים, קורקבנים, כבדים של עוף ובצלים בגלדי-שומן, שהיו אוכלות בשמחות משפחה. ברשימת המצרכים אשר על-פי המכתב שלחו להן בעליהן, הבחינו הנשים בחוש הנשיי הדק שלהן, אם הבעלים עדיין שומרים להן אמונים...

— רואה את, ריבציה, התפארה יהודיה אחת באזני שכנתה, שלום שלי עדיין זוכר, שאני משתגעת לחתיכת נקניק של אווז. והוא באמת שולח לי בכל פעם נקניק, שכה יהיה לי טוב!

והנה קם פתאום דואר יהודי, שיעלה באש, ואין רואים עוד מכתב ואף חבילה אין מקבלים. ימים שלמים יושבים בבית ומצפים לנושא-המכתבים, אבל הוא לא בא, ואם הוא כבר בא, הוא מביא מכתב — נחשו למי! — לדייר-המשנה, לבן-בלי-בית, שאין לו שם אפילו קרוב ראוי לשמו, אלא סתם אני יודע מי, איוה מפר, והלה שולח לו חבילות. נו, הלוא אפשר להתפקע! לכול צריכים מזל...

כל העיר דיברה, היהודים חמתם בערה בהם, הם חירפו וגידפו את הדואר היהודי, את סדריו ואת כל קיומו האומלל, אך ארגונו של הדואר היהודי

לא השתפר אף כמלוא הנימה. שבועות וחודשים עברו בין שיפור קל אחד למשנהו, והמכתבים הוסיפו להגיע באיחור. בחלקו אפשר להסביר זאת בכך כי בין חיסול הדואר הפולני ובין הקמת הדואר היהודי, עברו כעשרה ימים. ביום הראשון שהחל הדואר היהודי לפעול, קיבל לידיו חומר של עשרה ימים, בצורת שקים גדושים מכתבים. צוות העובדים לא הוכשר לתפקידו; מיון המכתבים נמשך אצלם זמן רב; עד שמוינו וחולקו המכתבים שנצטברו, הגיעו בינתיים שקי מכתבים חדשים אשר הלכו והתיישנו.

מה צריכים היו לעשות בענין זה? פשוט, לשכור לימים אחדים סגל-עזר, שיסייע במיון המכתבים שנצטברו, ועל-ידי כך להאריך את זמן העבודה ולהתגבר על הפיגור. אלא שהדואר היהודי נתברך במנהל, אשר תקע לראשו שהוא אדם "נמרץ", שיא-היעילות, חסכן ועל כל הצרות גם "אישי-ארגון" — ועד שהגה את הרעיון הפשוט, להושיב לעבודה סגל-עזר, עברו שבועות ארוכים, והדבר הוריד כל-כך את קרנו של הדואר היהודי, עד שחדשים רבים אחר-כך, כאשר למעשה חילק הדואר יום-יום בדייקנות את המכתבים הבאים ושום דבר לא נשתיר במחסונו, עוד הוסיפו הבריות לטעון כי המכתבים הולכים לאיבוד בדואר...

כל חמתה של האוכלוסיה היהודית על הדואר נשפכה על ראשו של נושא-המכתבים. כאשר הופיע בחצר, הקיפוהו מכל עבר, משכו בשרוליו, צעקו לתוך אזניה, שאלוהו כל שאלה עשר פעמים: לא, באמת אין לך שום מכתב בשביל גרינברג? ובשביל רוזנטאל? בשביל מורגנטורן? — אדון דוור, — צועק יהודי מן הקומה הרביעית, יש לך מכתב בשביל צמח, לא? מכתב מרוסיה, אמור? אין? בדוק נא בבקשה עוד פעם!..

אחרים אינם מתעצלים, רצים אל נושא-המכתבים, מושכים מידי את המכתבים, מבטיחים לו, כי רק טובתו לנגד עיניהם, כי רוצים הם להקל עליו, להראות לו את הדרך, לחסוך ממנו את העליה במדרגות, וכאשר הם משתכנעים, שבאמת אין לו בשבילם מכתב, אז מסבירים הם זאת לעצמם בפשטות: הסיבה היחידה לכך היא הדואר היהודי — הלוא קודם היו מקבלים מכתבים כל הזמן!

ככל שהאמיר היוקר, ככל שנתהדק החבל סביב לצוארם של יהודי הגיטו, כן גדלה הדרישה למכתבים. רבבות יהודים התהלכו בחיבוק-ידיים ורק מחשבה אחת בלבם: הן, אילו אך קיבלו מכתב, לו יהא מרוסיה, לו יהא מאמריקה, נלא — הרי לפחות מקונסקה-יווליה, מפרושניץ, מקוצק, שם יש להם משפחה; אילו נזכרו אלה ושלחו חבילה! הנה, הלוא בכל-זאת מקבלים עתה יהודים חבילות מן העיירות הקטנות שבפולין — ומדוע זה המר להם כל-כך גורלם שלהם?

הציפיה לחבילות

ממש הטריפה על הבריות את דעתם. הנשים היו מקיפות את נושא-המכתבים במבול של שאלות, עד שהיה מתעייף מעצם מתן התשר-בות: — אדוני, אין לך בשבילי מכתב? — מה שמך? — גולדשטיין. — מספר הדירה? — 70. — לא. — ואולי יש לך בשביל מספר 76? — ואולי בשביל מספר 30? — האם את גרה בשלוש דירות? — לא.

אלא מה, האשה סתם סקרנית לדעת אם שכנתה, אותה חזירה,

— זי זענן ריווטשע, האָט א יידענע זיך גערימט פאר איר שכנטע, מיון שלום געדענקט נאָך, אז איר שטארב אוועק פאר א גוט שטיקעלע גענדן-וורשט. שיקט ער מיר טאקע יעדעם מאָל וורשט, לאָמיר שוין האָבן אזא יאָר! און פלוצלינג איז אויפגעקומען א יידישע פּאָסט, פאדברענט זאָל זי ווערן, און גישט מע זעט קאָ בריוו, גישט מע קריגט קיין פעקל. גאַנצע מעג זיצט מען אין שטוב און מע קוקט אויס אויף דעם בריווטערענער, אָבער ער קומט גישט, און קומט ער שוין יאָ, ברענגט ער א בריוו — צו וועמען מיינט איר? — צום סובלֶאָקאטאָר, צו אָט דעם לויזער, וואָס האָט צומאָל דאָרטן גישט קיין רעכטן קרוב, נאָר עפעס אַ באַקאנטן, און יענער שיקט אים פעקלעך. נו, קאָן מען גישט צוגעדריקט ווערן? צו אלעם מוז מען האָבן מזל...

שטאַט האָט גערעדט, יידן זענען געווען שרעקלעך אויפגעבראכט, געשלאָטן און געזיידלט די יידישע פּאָסט, איר פירעכץ און איר גאנצן געבעכדיקן קיום, און די אָרגאניזאציע פון דער יידישער פּאָסט איז זיך אויף א האָר גישט בעסער געוואָרן; עס האָבן זיך געשלעפט לאנגע יואָכן און יודשים פון איין קליינער אויסגעשערונג צו דער צווייטער, און די בריוו זענען אלץ צוגעשטעלט געוואָרן מיט א פאר-שפעטיקונג. טיילווייז דערקלערט זיך דאָס דערמיט, וואָס פאר דער צייט ווי עס איז ליקווידירט געוואָרן די פּוילישע פּאָסט, ביז ס'איז געשאפן געוואָרן די יידישע — איז פארגאנגען עפעס אן ערך פון א צען טעג; דעם ערשטן טאָג, וואָס די יידישע פּאָסט האָט אָנגעהויבן פּונקציאָנירן, האָט זי בכו איבערגענומען רעזערוו-פון דעם טאָג אין דער פּאָרט פון פּוילישע פּאָסטע זעק מיט בריוו. דער באאמט-פערסאָנאל איז גישט געווען קוואליפיעירט, דאָס סענערינרן די בריוו האָט ביי אים פארגומען פיל צייט; ביזן מע האָט סענערינרס און ארויסגעשיקט די אָנגע-קומענע בריוו, זענען דערווייז אָנגעקומען פרישע זעק מיט בריוו, וואָס זענען ביים לעכוויין פארעלטערט געוואָרן.

וואָס האָט מען געדארפט טאָן דערצו? פשוט צוגעמען אויף עטלעכע יעג א הילפס-פערסאָנאל, וואָס זאָל העלפן די אָנגעקליבענע בריוו סענערינרן, עווענטועל פארגרעסערן די ארבעטס-צייט און אזויארום אָפּוויקלען די חובות. איז אָבער די יידישע פּאָסט געבענטשט געוואָרן מיט א דירעקטאָר, וואָס האָט זיך געקלאפט אין קאָפּ אריין, אז ער איז אן "ענערגישער" מאַן, א מאַדיר, אן אייגנשאַפּטער און צו אלע צרות אויך אן, אָרגאניזאטאָר" — איז ביו ער האָט זיך דערשלאָגן צו דעם איינפאכן געדאנק אוועקצוצעצן א הילפס-פערסאָנאל, זענן פארגאנגען לאנגע יואָכן, און דאָס האָט אזוי ארוםטערגעריסן דעם אָנזען פון דער יידישער פּאָסט, אז לאנגע חדשים שפעטער, ווען די פּאָסט האָט ווירקלעך פינקטלעך יעדן טאָג פאגאנדער-געשיקט די אָנגעקומענע בריוו און גישט געהאט ביי זיך קיין שום רעזערוו, האָט מען אלץ אין שטאַט געשמועסט, אז די בריוו ווערן פאראפאלן אויף דער פּאָסט...

דער (כל חמתו) פון דער יידישער באפעלקערונג צו דער פּאָסט איז אויסגע-נאָסן געוואָרן אויפן בריווטערענער. ווען ער האָט זיך באוויזן אין א הויף, איז ער ארומגערינגלט געוואָרן פון אלע זייטן, מע האָט אים געשלעפט פאר די ארבל, אים אריינגעשריגן אין די אויערן, איבערגעפרעגט צען מאָל: גיין, איר האָט טאקע גישט פאר גרינבערגן קיין בריוו? און פאר ראָזענטאלן? פאר מאָרגענ-שטערנען? — פאניע פּאָטשטאר, — ישרייט אראָפּ א ייד פון פּערטן שטאַק, — איר האָט א בריוו פאר צמח, גיין? וא בריוו פון רוטלאנד זאָגט מיר? גישטאָ? גיט נאָר נאָכאמאָל א קוק!...

אנדערע פּוילן זיך גישט, לויפן צו צום בריווטערענער, רייסן ביי אים די בריוו פון די היינט ארויס, זאָגן אים צו, אז זיי זענען בלויז אויסן זיין טובת, אים צו פארלייבטערן, ווייזן דעם לועג, איינשפּאַרן אים צו גיין וואויף די שטאַק, און ווען זיי איבערצייגן זיך, אז ער האָט ווירקלעך פאר זיי גישט קיין בריוו, דאן דער-קלערן זיי זיך דאָס גאָר פשוט, אז די איינציקע סיבה איז נאָר די יידישע פּאָסט; פריער פלעגן זיי דאָך כסדר קריגן בריוו! *פריער פלעגן זיי דאָך כסדר קריגן בריוו!*

וואָס גרעסער עס איז געוואָרן דער יקרות, וואָס ענענער עס איז געוואָרן די שטריק ארום האַלדז פון די יידן אין געטאָ, אלץ שפּאַרקער איז געוואָרן די נאָכ-פראגע אויף די בריוו. זענדליקער טויזנטער יידן זענען ארומגעגאנגען מיט די הענט אין די טאַשן און געטראכט נאָר אַיין טראכטעניש: איי, ווען זיי קריגן אזוי א בריוו, זאָל זיין פון רוטלאנד, זאָל זיין פון אמעריקע; אויב גישט, מאָ כאַמט פון קאָנסקע-וואָליע, פון פראשיץ, פון קאָצק, ווו זיי האָבן משפחה; יענע זאָלן זיך דאָס דערמאָנען און עושיקן א פעקל! אָט קריגן דאָך יידן פּאָרט פעקלעך פון די קליינע שטעטלעך אין פּוילן, פארוואָס מוזן זיי האָבן אזא ביטער מזל?

די אויסקלעניש אויף פעקלעך האָט מענטשן פשוט געמאכט ווי וואנזניקע. פרויען פלעגן ארומרינגלען דעם בריווטערענער מיט אזא מבול פראגן, אז ער פלעגט פארמאטערט ווערן פון בלויזן ענטפערן: — פאניע, זי האָבן גישט פאר מיר קיין בריוו?

- ווי הייסט איר?
- גאָלדשטיין.
- גומער פון דער אווינגונג?
- 70.
- גיין.
- און אפשר האָט איר אויף גומער 76?
- און אפשר פאר גומער 30?
- איר ווינט דען אין דריי דירות?
- גיין.
- נאָר וואָס דען, די יידענע איז סתם נייגעריק, צי איר שכנטע, דער חזיר

שכולה טריפה, אולי קיבלה מכתב — היא מוכרחה לדעת זאת. יש שנושאי-המכתבים עובר במקרה באחד הרחובות, שם לא חילק עוד מעולם מכתבים, אמנם אנשי הרחוב אינם מכירים אותו, אך בנדעם שהדואר היהודי אינו שולח נושאי-מכתבים קבועים לאזורם והם מתחלפים כמעט בכל יום — הם עוצרים את נושאי-המכתבים וצועקים אחריו:

— שמע נא, אדוני, אין לך מכתב בשבילי? לא, אין לך במקרה מכתב מרוסיה?

מכתב מרוסיה, מכתב מרוסיה — זה היה היפה שבחלומותיהם של האנשים ההרוסים, המתוקה שבתקוותיהם, נחמתם האחרונה. הילדים שהיו שותפים לקדחתנותם של ההורים ולציפיותם הדרוכה, לא הניחו לנושאי-המכתבים לצעוד אפילו צעד ברחוב; הם היו צרים עליו ומחרישים את אָזניו בקולותיהם הצעירים, הציצניים, ואם נתמזל המזל ואמנם היה לדורך מכתב להורי אחד מהם, היה הילד אֶץ-רץ בקולי-קולות על המדרגות וקצר-נשימה פורץ לתוך הדירה: אבא'לה, אמא'לה, מכתב משרוליק, מציריל, מיוכבד. כמו עיני ראיתי את המכתב עם בול רוסי...

— אוי, ילדים, מכתב משרוליק, אוי ואבוי לי, — היתה היהודיה לוחצת את ידיה אל החזה, — רוצו נא מהר ילדים, הביאו את המכתב. הנה, הנה לכם כסף, אוי איבנו שבשמים...

וראשה של היהודיה היה מסתחרר. המכתב מתגלגל בדמות גבינה גדולה, גניק ארוך, גוש של חמאה שמנה; היא כבר אינה רואה כלום, אינה שומעת כלום, היא אך ממששת בידיה, כעומדת לתת בתוך הסיר, את המאכלים השמנים, הטובים...

נושאי-המכתבים עיף ויגע, עצבנותם של האנשים הרעבים, המשי-כות שהם מושכים בשרוליו, ההכרח להשיב על אלפי שאלות בכל יום, אל כל אשר יפנה — ולא רק על השאלה, האם הגיע מכתב אם לא, אלא לגבי כל דבר שבעולם, כל החוקים והתקנות של הדואר, העברת כספים, מכתבים רשומים, דואר-אויר ואפילו בענין בתי-משפט, משטרה, מסים — ועל מה לא? הלא הוא איש-הפקידות, אדם שיש לו קשר עם הרשות — שררה!

חיו של נושאי-המכתבים הם צרור של צרות. הוא קם בחמש לפנות בוקר ועובד עד תשע או עשר בערב — והוא אף אינו מקבל שכר שבועי, אלא תשלום לפי יחידה — ששה גרושים למכתב, ולאחר גיכוי כל המסים וה"ביטוח הסוציאלי", שממנו אין הוא כיהודי יכול ליהנות, על-פי תורתם של שלטונות-הכיבוש, אלא מן הזכות לשלם בעדו, לא נשארין לו לעתים אפילו חמישה גרושים. מחלוקת מאה או אפילו מאה וחמישים מכתבים ליום, נשאר לו סכום מגוחך, כאשר כיכר לחם שחור עולה בין עשרים ושנים לעשרים וארבעה זובובים... גם מעט דמי-השתיה שהוא מקבל אין בכוחם לשנות הרבה את המצב:

תנאי העבודה

הם בלתי-נסבלים כל-כך, שעד-מהרה הורסים הם את הבריאות. המנהל "הנמרץ", המבקש תמיד להיראות כמפקד מטיל-מרות בעל חינוך צבאי, אוסף לעתים קרובות את נושאי-המכתבים לתדרוך, כלומר, לישיבה, ודורש מהם בכל תוקף, שבשעה שמונה בבוקר, בדיוק נמרץ, יתייצבו לעבודתם בבית-הדואר, נלא, ינהג בחומרה, לא יתחשב בשום דבר — יאמינו לו, הוא אינו זורה מלים סתם, אם ירצה גם יוכל, יעניש, לא יחוס, יעניש קשה, ואפילו ישעה מן העבודה, משום שסדר חייב להיות! — מסיים הוא את דבריו סיום פאתיטי.

אך הסדר הוא כזה שהדוורים באים לעבודתם בחורף, בימי הכפור והשלג, לא בשעה שמונה אלא דווקא בשעה שש בערך, משום שכל הקודם זוכה. מחלקת המיון עובדת ועובדת מן הבוקר ועד לפנות ערב ואינה מצליחה להכין כמות חבילות מכתבים שתספיק לכל נושאי-המכתבים; וכך נשארים תמיד חלק מהם ההולכים הביתה לאחר יום שלם של המתנה, רעב וקפיאה במסדרונות הקרים בעלי רצפות הבטון, בידיים ריקות. זוכים לקבל חבילות מכתבים לחלוקה רק אלה, הבאים בשעה חמש או שש לפנות בוקר וגם אלה הם כל-פי רוב רק מאנשי ה"באטאליון"¹⁰ כלומר מאנשיו של המנהל, שאתם יחד עבד אצל הגרמנים, במקומות-העבודה השונים.

אנשי הבאטאליון

הם פרשה מיוחדת בחייו של הדואר היהודי, אלה הם דוברי הפולנית, יורשיהם של ה"שמנדריקים". הם הביאו לנו את הסדר הצבאי של מקומות-העבודה הגרמניים, שם הועסקו קודם-לכן כראשי-קבוצות; הם מתפארים בכך שזכו לקבל מן הגרמנים "רשיונות-מעבר", אותות-הצטיינות, זכויות-יתר; על חלק מהם מספרים מפה

¹⁰ במשך כל שנת 1941 ובחדשים הראשונים של שנת 1942 הוסיפו להגיע לגיטו חבילות מעריה-שדה וגם מארצות חוץ. חבילות מוזן אלו היו סעד חשוב למשפחות רבות בניטו; בחדשי הקיץ 1942 הרבו השלטונות הגרמניים להחרים את החבילות באמתלה של מלחמה בהברחה.

מיט דער פריפֿהנער מערכה, האָט גישט אמאָל געקריגן קיין בריוו און — זי מוז עם ווייסן.

עם טרעפט, אז דער בריווטרעגער גייט צופעליק דורך אין א גאס, ווו ער האָט נאָך קיינמאָל גישט געטראַגן קיין בריוו, די מענטשן פון גאס קעגען אים נישט, אָבער זיי ווייסן דאָך, אז די יידישע פּאָסט שיקט גישט קיין שמענדיקע בריווטרעגער גער אין איין ראַיאָן, זיי בייטן זיך כמעט יעדן טאָג, — און זיי פארהאלטן דעם בריווטרעגער און שרייען אים נאָך:

— הערט נאָר, פּאניע, איר האָט גישט פאר מיר קיין בריוו? — גיין, נישט אמאָל א בריוו פון רוסלאַנד?

א בריוו פון רוסלאַנד, א בריוו פון רוסלאַנד — דאָס איז געווען דער שענסער טרוים פאר די חרובע מענטשן, זייער זיסע האָפּענונג, זייער לעצטע וטרייסט. די קינדער, וואָס האָבן מיטגעפּיבערט מיט די עלטערן און זייער געשפּאַנטער דער-ווארטונג, האָבן דעם בריווטרעגער נישט געלאָזט דורכגיין קיין טריט אין גאס; זיי פלעגן אים באלאגערן און מיט זייערע יונגע, קוויטשענדיקע קולות פארטויבן די אויערן. און טאָמער האָט דאָס גליק געוואָלט, אז דער בריווטרעגער האָט גע-האט א בריוו פאר זיינע עלטערן, איז דאָס קינד הענדום-פענדום, מיט קולי-קולות געפּלונגן אויף די שטיגן און אָן אַטעם אריינגעפלאצט אין שטוב: טאמטעשי, מא-מעשי, א בריוו פון סרולעקו, פון צירלען, פון יוכבד, כ'האָב אלײן געזען דעם בריוו מיט א מארקע פון רוסלאַנד...

— אוי, קינדער, א בריוו פון סרולעקו, וויי איז מיר נישט, — פלעגט זי יידענע זיך וכאפּן פארן האַרץ, — לויפט נאָר קינדער גיכער, ברענגט דעם בריוו. גאט, דאָ האָט עץ געלט. אוי, טאָמעלע אין הימל... און דער יידענע הויבט אָן שווינדלען פאר די אויגן. דער בריוו וואקסט אים אין א גרויסן קעז, איז א לאנגן וורשט, אין א שטיק פעטע פוטער; זי זעט שוין מער נאָרנישט, זי הערט נאָרנישט, זי טאפט בלויז מיט די הענט, ווי זי וואָלט נעגומען אריינגלייגן אין טאָפּ די פעטע, גוטע מאכלים...

דער בריווטרעגער איז פאַרמאָטערט, די גערועזימעט פון די הונגעריקע מענטשן, זייער ישלעפן אים ביי די ארבל, דער החכה וצו ענטפערן אויף טויזנטער פראגן א טאָג, ווו ער גייט און שטייט, און גישט בלויז צי עם איז אָנגעקומען א בריוו צי ניי, נאָר וועגן אלץ, וועגן אלע געזעצן און פאַראַרדענונגען פון דער פּאָסט, וועגן געלט איבערשיקן, רעקאָמענדירטע בריוו, לופט-פּאָסט און אפילו מכות, "סאָנדעס", פּאָליציי, שטייערן, און וועגן וואָס גישט? איז ער דאָך עפעס אן "אוישענדיק", א מענטש, וואָס האָט צו טאָן מיט דער מאכט — "וואַרדזא"!... דער בריווטרעגער לעבט אין געהאקטע צרות. ער שטייט אויף פינג פאַר-טאָגס און ארבעט ביז ניי, זען אין אָוונט, און דערביי קריגט ער נישט קיין ווענטע לעכע פענטיע, נאָר באצאָלט פון שטיק — זעקס גראָשן פון בריוו און נאָכן אראָפּ-

רעכענען אלע שטייערן און, "סאָציאלע פאַרויכערונג", פון וועלכער ער קאָן אלס ייד גישט געניסן לויט דער תורה פון דער אָקופאַציע-מאכט. נאָר בלויז פאַר איר די זכיה האָבן צו צאָלן, — בלייבט אים צומאָל קיין פינג גראָשן אויך נישט. פון פאַנגאנדערטראָגן הונדערט צי אפילו הונדערט מיט פּופּיצן בריוו א טאָג בלייבט זיין פאַרדינסט א לעכערלעכער, ווען א לאבן ישווארץ ברויט קאָסט פון צוויי ביז פיר און צוואנציק גילדן... דאָס ביסל ביר-געלט ענדערט קיין סך גישט די לאגע. די באדינגונגען פון דער ארבעט זענען אזוינע אומדערטרעגלעכע, אז זיי ווירקן ישנעל צעשטערנד אויף זיין געזונט. דער "ענערגישער" דירעקטאָר, וואָס וויל תמיד אַג-גיין אלס א מיליטעריש אויסגעשולטער און דיסציפלין-פּאָדערנדיקער פירער, פאַר-זאמלט אָפּט די בריווטרעגער אויף אן "אַטפראווע", אויף א באראטונג הייסט עם, און פאַדערט פון זיי שטרענג, אז גישט שפעטער, נאָר פינגלעך אכט פרי זאָלן זיי קומען צו דער ארבעט אויף דער פּאָסט, אויב גישט, וועט ער זיין שטרענג, ער וועט אויף נאָרנישט קוקן, זאָל מען אים גלויבן, ער האָט פיינט סתם צו ווארפן ווערפער אין דער לופט, אז ער וועט יועלן, וועט ער קאָנען, ער וועט באשטראַלן און אפילו באזייטיקן פון דער ארבעט, וואָרעם אָרדענונג מוז זיין! — פאַרענדיקט ער פאַטעטיש.

נאָר די אָרדענונג איז אזא, אז די בריווטרעגער קומען צו דער ארבעט אין ווינטער, אין די פרעסט און שנייען גישט ארום אכט, נאָר טאקע ארום זעקס, וואָרעם כל הקודם זכה? די סערגענטאטור ארבעט פון אין דער פרי ביז פאַרגאכט, און באווייזט גישט פאַרטיק צו מאכן אזויפיל פעקלעך בריוו, עם זאָל קלעקן פאַר די צאָל בריווטרעגער; בלייבן תמיד איבער א טייל, וואָס גייען אהיים, נאָך א נאנצן טאָג ווארפן, הונגערן און פיררן אין די קאלטע קאַרידאָרן מיט צעמענטענע פּאָדלאָגעס, — מיט ליידיקע הענט. זוכה-בגורל צו קריגן א פעקל בריוו צו פאַר-טיילן זענען נאָר די, וואָס קומען טאַקע פינג-זעקס פאַרטאָג און דאָס אויך נאָר על פי רוב די לייט פון "באטאליאָן", דאָס הייסט איינגעלאָרע דעם דירעקטאָרס מענטשן, מיט וועלכע ער האָט צוזאמען געאַרבעט ביי די דייטשן, אויף זייערע ארבעטס-פלאַצוווקעס.

די לייט פון באטאליאָן זענען א באזונדער קאפיטל אין לעבן פון דער יידישער פּאָסט; זיי זענען דאָס די פּויליש-רעדער, די יורשים פון די שמענדריקעס. זיי האָבן עם געבראכט די מיליטערישע אָרדענונג פון די דייטשישע ארבעטס-פלאַ-צוווקעס, ווו זיי זענען פריער געווען אָנגעשמעלט אלס סעקציע-פירער; זיי גרויסן זיך מיטן יחוס צו האָבן געקריגן פון די דייטשן, "פשעפוסמקעס", אויסצייכענונג גען, פּרויווילעגיעס. וועגן טייל מורמלט מען, אז זיי האָבן די דייטשן צוריקגעדינט

¹⁰ עם ראשית הכיבוש הקים היודנראט "גדוד-עבודה" Battalion Pracy, כדי לספק לגרמנים עובדי-כפייה בצורה מאורגנת וכן לשים קץ לחטיפת יהודים לעבודה ברחובות. על "גדוד-העבודה" פיקח ועד מורכב מחברי היודנראט.

מובן שקשה היה לקבוע, היכן נעשו הגניבות, כי מאחר שהחבילות הגיעו תחילה אל הדואר האמיתי בכיכר נפוליאון ומשם נשלחו לדואר של הגיטו, הרי ניתן לשער, כי פקידי המשלוח של הדואר הפולני גנבו לתיאבון, בידעם כי באחריות ודאי ישאו לבסוף המוסרים אותם לתעודתם, כלומר, הדואר היהודי, ובכל זאת אין ספק שמעשי-גניבה גדולים נעשו בדואר היהודי. דבר זה ניכר היה גם בסולידריות של פקידי הדואר היהודי, כשהיו באים להודיע על גניבה.

מובן מאליהו שהציבור לא הבדיל כלל בין הדואר בקרוכמלנה (המיון והחלוקה של המכתבים) ובין הדואר שבצ'פלה (חלוקת החבילות), ומה גם שחלק מן הדוורים, כנראה דווקא אנשי הבאטאליון, חטאו אף הם לא מעט.

יהודים שהיו להם קרובים בעיירותיה של פולין, אשר הכובש "סיפחן" אל הרייך הגרמני¹¹ היו מקבלים משם בתוך המכתבים שטרות של חמישה מארקים (על-פי החוק אסור היה המסחר במארקים בגנרל-גוברנמן) ושטרות-כסף אלה היו נעלמים מתוך המכתבים. מי עשה זאת — אין יודעים.

הצרות הנוראות שידעו היהודים בעת המלחמה, ההתעללויות והעינויים הקשים, שהיה עליהם לשאת, החיפושים והמאסרים, ועל הכול — החיים במשך חדשים ושנים ללא לחם, כשעצם הקיום נתון

בסכנה, כאשר הבתים מרוקנים כל-כך, שאפילו עכבר לא רצה להציץ לתוכם, כששוכבים לישון בבטן ריקה ובבוקר נשארים במיטה עד הצהריים מאין סיבה לקום — חיים נוראים אלה חיבו להעמיד בכל תפקיד ציבורי אנשי-אמת, אנשים בעלי אחריות ציבורית.

ומבחינה זו לא היתה משרת נושאי-המכתבים כה קלת-ערך, כמו שהיתה למראית-עין. שליחות חשובה היתה מוטלת על נושאי-המכתבים. לעתים קרובות קבעה גלויה המודיעה על משלוח חבילה את גורלה של משפחה, היא הכריעה בשאלה של חיים ומוות. אכן, לידי התאבדות לא הגיעו היהודים בעת המלחמה (חוץ ממקרים ספורים יוצאים-מן-הכלל). זו היתה כעין תגובה טבעית של יצר-הקיום היהודי, אשר העמיד כנגד מסע-ההשמד של ההיטלריוז, כנגד סיסמת "זימררו את חייהם" כוחר-צון מדהים לחיות ולהסיף להתקיים, ואף-על-פי-כן השפיעו שנות הרעב, ללא פת לחם וכף של תבשיל, השפעה פסיכית מוזעזעת, רבים מן המעונים איבדו את כוח-הרצון, נעשו בהכרח אפאתיים, עלו על מיטותיהם ושכבו בהן, שכבו זמן כה רב עד שכבר לא יכלו, ואף לא היו צריכים לקום...

אמנם נכון הדבר שכאשר קיבל נושאי-המכתבים את חבילת מכתביו לא בשעה השע בבוקר, כמו לפני המלחמה, אלא בשעה ארבע או חמש לפנות ערב, וצריך היה לחלקם ברחובות היהודיים הדלים, שם מספור הבתים

מבולבל מאוד, כך שבכניסות הקדמיות עשויות להימצא הדירות מספר 1 ומספר 64 ובכניסה האחרונה, באגף השמאלי — מספר 3 ומספר 107 — הרי חייב היה נושאי-המכתבים לעמול קשה, אם רצה למלא את תפקידו במסירות, ובייחוד בימי החורף, כאשר ההליכה במדרגות החלקלקות, שרבות מהן היו שבורות, שנהרסו בתקופת ההפצצות, היתה כרוכה בסכנת-נפשות. זאת ועוד, גם השוערים היהודיים, החצרנים, כמו נושאי-המכתבים עצמם, היו פנים חדשות.¹²

וכאשר שאלו אותם היכן גר דייר פלוני או אלמוני, לא יכלו להשיב, ולעתים קרובות טענו בתוקף, כי דייר כזה בכלל אינו גר בבית, אך עדי-מהרה נתברר שהלה גר ממש מתחת לאפם.

ואף ענין הדפיקה על הדלת בשעה מאוחרת בערב — איזה עיניו היה זה! יהודים, אשר בגלל החיפושים והנגישות היו מתחלחלים בכל פעם שהיו דופקים על דלתותיהם אפילו בשעות היום, כך שבדירות הגדולות יותר, שהיתה בהן כניסה נוספת דרך המטבח, היו תולים בחוץ על דלתות החזית מנעולים גדולים כדי שייראה שאינם בבית — מה עבר עליהם כאשר פתאום, בערבי החורף האפלים, שטופי הגשם או השלג — כאשר הבית היה כה מדוכדך, אפל ודומם עד שהרחש הקל שבקלים נשמע לבעלי העצבים המרוטים כשקשוק גלגלים על הכביש — דפקו על דלתם, וכאשר לא מיהרו כל-יכך לפתוח, החלו לדפוק חזק יותר, שהרי המכתבים אי אפשר שיחכו, הלוא כבר מאוחר. הדם היה נקרש בעורקיהם, וככל שהיו הדפיקות חזקות יותר, כן גדל פחדם. עד שלבסוף שמו נפשם בכפם ושאלו

¹¹ הכוונה לאזורים בצפונה של פולין ובמערבה שלא נכללו בשטח הגנרל-גוברנמן, אלא סופחו לרייך גם מהבחינה האדמיניסטרטיבית.

¹² לאחר סגירת הגיטו ופינוי התושבים הלא-יהודיים משטחו הוחלפו כל השוערים הפולנים ביהודים. על משרה זו היו הרבה קופצים גם מבין האמידים והאינטליגנציה היהודית.

צ'פלה-פולין : 1945-1946

די שרעקלעכע צרות, וואָס יידן האָבן אין דער מלחמה געליטן, די שיקאנעס און ענויים קשים, וואָס זיי האָבן געהאַט אויסצושטיין, די רעוויזיעס און צעעסטן און, ועל כולם, דאָס לעבן הרשים און זאָרן אָן ברויט, אָן א זיכער אויסקומעניש, ווען די שטובן זענען געווען אזוי אויסגעליידיקט, אז קיין מוין האָט נישט געוואָלט אריינשמעקן, ווען מען איז געגאנגען שלאָפן מיט א הונגעריקן מאַגן און אין דער פרי געלעגן אין בעט ביז מיטאָג, נישט האָכנדיק צו וואָס אויפצושטיין, —

דאָס דאָזיקע שרעקלעכע לעבן אויפן ברעג פון תהום האָט געפאָדערט, אז אויף יעדן געזינלשאפטלעכן פּאַססן זאָלן שטיין אנשי-אמת, מענטשן מיט געזעל-שאפטלעכער אחריות, און אין דעם פּאַססן איז דער אמת פון בריווטרעגער גאַנטיש געווען אזוי מיגדערווערטיק, ווי עס האָט אין פּלוג זיך געקאַנט אויסווייזן. דער בריווטרעגער האָט געהאַט צו דערפילן א וויכטיקע מיסיע. אַפּטמאַל האָט א קארטל וועגן אן ארויסגעשיקט פּעקל דעצידירט וועגן גורל פון א פּאַמיליע, עס האָט אַנטשיידט די פּראָגע וועגן לעבן און טויט. ואמת, קיין זעלבסטמאָרד זענען יידן אין דער מלחמה נישט באַגאַנגען (מיט געציילטע אויסנאַמען). דאָס איז געווען ווי אַ גאַטירלעכע רעאַקציע פון יידישן זעלבסטדערהאַלטונגס-אינסטינקט, וואָס האָט דעם אויסראַטונגס-מאַרש פון היטלעריזם, דעם אַזאָנג פון „זימררו את חייהם“ קעגנגעשטעלט אַן אַנטשיידענעם מעכטיקן ווילן צו לעבן און צו בלייבן. אָבער דאָך האָט דאָס לעבן זאָרן אָן ברויט, אָן א לעפל געקעכטס געהאַט א דער-שימערנדיקע פּסיכישע ווירקונג: פיל פון די פּאַרפייניקטע האָבן פּאַרלוירן דעם ווילן, זענען סתּוּחה געוואָרן אפּאַטיש, זיך געלייגט אין די בעטן אריין און גע-לעגן, געלעגן אזוי לאַנג, ביז זיי האָבן מער נישט געקאַנט און נישט געדאַרפט אויפשטיין...

עס איז אמת, אָן ווען דער בריווטרעגער האָט באַקומען זיין פּעקל בריוו אַנטשטאַט גיין אין דער פרי, ווי דאָס איז געווען פאַר דער מלחמה, ערשט אַרום פיר-פּינף אָנצומיטאָג און עס געדאַרפט פּאַנאָדערטראַגן אין די אַרעמע יידישע נאַסן, וווּ די גומעראַציע פון די הייזער איז שרעקלעך צעדרייט, אזוי, אָן אין פּראָג-אַריינגאַנג פון דער לינקער אַפּיציע — נומער 1 און נומער 64, און אין לעצטן אַריינגאַנג פון לינקער אַפּיציע — נומער 3 און נומער 107 — איז דאָס דערפילן זיין פליכט געוויסגהאַפט דעם בריווטרעגער אַנגעקומען זייער שווער, באַ-זונדערס אין ווינטער-צייט, ווען דאָס גיין אויף די גליטשיקע טרעפן, אַפּטמאַל צע-בראַכענע, חרובע פון דער צייט פון דער באַמבאָרדירונג, איז געווען פּאַרבוידן מיט סכנת-נפשות. דערצו נאָך זענען דאָך די יידישע הויז-וועכטער, די „סטראַ-זשעס“ פון די הייזער, געווען פנים הרשות; ווען מען האָט זיי געפרעגט, זוו דער און יענער אָקאָטאָר ווינט, האָבן זיי נישט געוואוסט וואָס צו ענטפערן, און אַפּט-אַפּט האָבן זיי געמעגהט פעסע, אז יאזא איינער ווינט גאַנטיש אין זייער הויז, בעת עס האָט זיך גיך אַרויסגעשטעלט, אָן ער ווינט אומער זייער נאָז.

היינט ערשט דאָס אַנקלאָפּן אין טיר שפּעט אין אָונט, וואָס פאַר אַ מאַ-טערניש איז דאָס געווען! — יידן, וואָס האָבן צוליב די רעוויזיעס און נגישות אויפגעצייטערט, ווען מע האָט אַנגעקלאָפּט אין זייערע טירן אַפילו בייטאָג, אזוי אָן אין גרעסערע וויינגעגן, וווּ עס פלעגן זיין איינגענג דורך די קיכן, האָט מען אין דרויסן פון די פּראָג-טירן אַנגעלייגט גרויסע שלעסער, עס זאָל הייסן: מען איז גישיט אָן דער הייס... וואָס האָבן זיי געמוזט פילן, ווען מען פלעגט פּלוצ-לינג, אין די פּאַרשניטע אָדער רעגנדיקע, פינצטערע ווינטער-אָונטן, — ווען אין שטוב איז געווען אומעטיק, טונקל און שטיל, אָן דער מינדסטער שאָרד האָט זיך ביי די אַפּגעשוואַכטע גערוון אויסגעוויזן, ווי דער גערויש פון רעדער אויפן ברייס, — צו זיי אַנקלאָפּן אין טיר, און ווען זיי האָבן אזוי גיך נישט געעפנט — גענומען קלאָפּן פעסטער, — וואָרעם די בריוו קאַנען דאָך נישט וואַרטן — עס איז שפּעט. דאָס בלוט איז געגליווערט געוואָרן אין זייערע אָדערן, און וואָס פעס-טער מע האָט געקלאָפּט, אַלץ מער איז זייער שרעק געוואָקסן. ביז זיי האָבן זיך

⁴ נאָכן אַפּשליסן דאָס געטאָ און נאָכן ארויספירן אלע פּוילישע איינוווינער פון די יידישע גאַסן, זענען די פּאַססנס פון הויז-וועכטער (סטרוזשעס) אין יידישן ווויזן-ראַיאָן באַזעצט געוואָרן, נאַטירלעך, בלויז דורך יידן.

"קטו טאם?" ונענו "פוצ'טה" פרוחה נשמתם. וכאשר כבר פתחו סוף-סוף את הדלת והכניסו את האורח הבלתי-צפוי, הרי גם אם הביא מכתב רשום מרוסיה — הוא כבר לא הסב להם הנאה, את הקללות שקיללו את הדואר היהודי, את ועד-הקהילה השנוא, אי אפשר היה להחניק, והם הטיחו בנושאי-המכתבים ככל שיכול היה לשאת.

בדירות שבקרוכמאלנה ואוסטרובסקה

היו הטענות הבלתי-פוסקות כנגד נושאי-המכתבים — כאן משום שמיהר יותר מדי לדפוק על הדלת, כאן משום שאיחר למסור מכתב,

ושם על הגניבה מן החבילות, ולבסוף, החשובה שבטענות: על גובה התשלום — מרעילות את חייו של הדוור, היו מתישות את כוחו גופנית ורוחנית; שכן, הטענה בדבר התשלום היתה באמת צודקת ומרה. בחלק מן הרחובות לא יכלו שמונים אחוז מן הדיירים לשלם את עשרים או שלושים הגרושים בעד המכתב והיו נאלצים לרוץ וללוות את הכסף משכניהם. לעתים לא רחוקות אירע שמקבל מכתב התדפק על דלתותיהם של כל השכנים בקומתו, בקומה שלמטה, בקומה השניה ובקומה הראשונה, וכך עבר מן הקומה הרביעית ועד לקומת-הקרע. עד שהצליח ללוות את כמה הגרושים העלובים — כמעט איש מהם לא היתה לו פרוטה בביתו. אם הצליחו לעשות כמה זהובים ממכירת הבלואים שבביתם, היו אלה נודדים מיד אל החנווני תמורת רבע קילו — ובמקרה הטוב ביותר, חצי קילו — לחם.

בדרך-כלל היה מקבלי-המכתב פונה או אל הדוור שיתן לו את המכתב בהקפה: — הלווא זה רק סכום של עשרים גרושים, היה אומר בנימה נוגעת-ללב, ואיך זה יכול אתה להקשות את לבך ולא לתת בהקפה בגלל סכום כל-כך קטן? הלווא עוד תעבור פה פעם, ואז אחזיר לך.

וכאשר השיב נושאי-המכתבים, שאינו יכול לעשות זאת, כי ברוב הבתים אין כסף והוא עוד ייאלץ להוסיף בכל יום כמה זהובים מכיסו, במקום להשתכר משהו, לא האמינו לו האיש; אתה עוד יותר גרוע מה"גויים", היה מתפרץ או בשצף-קצף. נושאי-המכתבים ה"גוי" היה תמיד מאמין לי על דברתי; רק הדואר היהודי, הקהילה עם אנשי-הפקידות שלה, הם כך — שתעלו באש כולכם כמו פשתה!.. אך כל עגמת-הנפש הזאת היתה כאין וכאפס לעומת המראות הנוראים של בדידות ומחסור.

שנאלץ נושאי-המכתבים לראות בנדודו מבית לבית בעמק הבכא של קרוכמאלנה, אוסטרובסקה, סמוצי'ה וניסקה.

ברחובות האלה היו דלתות הדירות נעולות עד שעה מאוחרת ביום; עד שתים, שלוש בצהריים שכבו הבריות במיטותיהם. אחרים לא קמו כלל, משום שלא היתה להם כל סיבה לקום. בימי החורף אפשר היה למצוא בדירותיהן של המשפחות הגדולות עשרה או שנים-עשר אנשים, רבים מהם צעירים וצעירות, שוכבים במיטות, פניהם חירות ועיניהם קודחות והם בולעים את הרוק שבפיהם. אמהות היו שוכבות במיטה עם שנים שלושה ילדים, שוכבות בלי הציפיות, משום שלא היו להן כמה פרוטות לקנות בהן חתיכת סבון כדי לכבסן; בבית היו החפצים מושלכים בערבוביה נוראה, דבר שאישר את האמרה: "כמצב הרוח, מצב הלבוש". ניכר היה שאנשים אלה אין בלבם אלא מחשבה אחת מטורפת: היכן משיגים פת לחם? האמהות לא היו עקרות-בית, האבות — לא עשו לביתם, הדלתות לא נסגרו כהלכה, התנורים היו שבורים, השולחנות והכסאות — לא נקיים, הרצפות — לא שטופות; לשם מה? למי זה איכפת?

מן השכיבה המתמדת במיטות נעשו האנשים חלושים עוד יותר, רבים מהם כבר לא יכלו לעמוד על רגליהם, אחרים התנפחו עד לטבורם ואף למעלה ממנו; מהם שכמעט לא ראו את עיניהם מתוך התיפחות שתפחו פניהם — דבר ששיוה להם כמין מראה של מונגולים אפלים, של אסקימוסים רעבים.

בהיכנסו אל אנשים כאלה המתענים ברעב, היו לפני נושאי-המכתבים שתי אפשרויות: להחזיר את המכתב לבית-הדואר בהערה כי מקבלי-המכתב אינו פודה אותו משום שאין לו כסף, או לזכור כי המכתב שנתקבל עשוי לפעמים להביא ישועה לשברי-אדם זה, ובמקרים רבים אמנם הושיע אותו. לכן נאלץ נושאי-המכתבים בעצמו לעודד שכנים שיפדו את המכתב, להיות בעצמו עסקן, עורך מגבית, איש-ציבור; כי לבוא לדואר ולומר כי פלוני אלמוני אינו יכול לשלם, בזה לא היתה כל רבותא. את המכתב ועליו ההערה המתאימה היה הפקיד לוקח כאילו לא איכפת לו כלום; המנהל הדברי, שלא חדל לבואם לפני הדוורים על אחרייהם הציבורית, לא היה גם לו עצמו החוקף להסדיר, למשל, שוועד-הקהילה יבטל את התשלום בעד

ענדלער איינגעשטעלט דאס לעבן און געפרעגט, "קטע טאם?" און באקומען צו: ריק א: ענטפער, "פאָטשטאָ", איז זיי די נשמה אויסגעגאנגען. ווען זיי האָבן שוין ענדלעך אויפגעמאכט די טיר און אריינגעלאָזט דעם אויפגעריכטן גאסט, האָט ער אַפילו געמעגט ברענגען אַ רעקאָמענדירטן בריוו פון רוסלאַנד, איז זיי דאָס תיות שוין גישט איינגעגאנגען. די קללות קעגן דער יידישער פּאָסט, קעגן דער פּאַרהאַט-טער, גימינע" האָבן גישט געקאָנט ווערן דערשטיקט, און מע' האָט אריינגעזאָגט דעם בריווטרעגער וויפיל עס האָט זיך געלאָזט.

אין די שטובן אויף קראַכמאַלנע און אַסטראָוסקע
"THE PASSIVE POOR"

די אומאויפהערלעכע פרעטענזיעס צום בריווטרעגער: דאָ דערפאַר, וואָס ער האָט צו האַסטיק געקלאָפּט אין טיר, דאָ צוליבן פאַרשפּעטיקן אָפּגעבן די בריוו, דאָרט צוליבן אַרויסגעבענען פון די פעקלער, און, ענדלעך, די סאַמע וויכטיקסטע טענה — צוליבן אָפּצאָלן, האָבן דעם בריווטרעגער פאַרסטמט דאָס לעבן, אים אויסגעמאַטערט פיזיש און פּסיכיש; וואָרעם די טענה צוליבן אָפּצאָלן איז ווירק-לעך געווען אַ גערעכטע און אַ ביטערע. אין זייל גאַס האָבן אַכציק פּראָצענט אָפּגעמער גישט געהאַט צו באַצאָלן די וואַאנציען צי דרייסיק גראַשן פאַרן בריוו און זיי האָבן געמוזט לויפן באַרגן צו שכנים. עס האָט גישט זעלמן געטראַפּן, אַ בריוו-אָפּגעמער האָט אָנגעקלאָפּט אין די טירן פון אַלע שכנים אויף זיין שטאַק, אויף אַ שטאַק נידעריקער, אויפן צווייטן, אויפן ערשטן שטאַק און האָט אַזוי גע-וואַנדערט פון פּערטן שטאַק ביזן פאַרטער, ביז ער האָט ענדלעך געקאָנט קריגן געבאַרגט די אַרעמע פּאַר גראַשן. וואָרעם כמעט קיינער האָט אין שטוב קיין גראַשן גישט געהאַט. האָט מען געכאַפּט אַ פּאַר גילדן פון פאַרקויפן אַ פּאַר לאַכעס פון שטוב ארויס, האָבן זיי כאלד אוועקגעוואַנדערט צום קרעמער פאַר אַ שערטל צי אין בעסטן פּאַר אַ האַלבען קילאָ ברויט.

נעוויינלעך פלעגט דער אָפּגעמער דעמלט אָפּעלירן צום בריווטרעגער, ער זאָל אים לייען די פּאַר גראַשן: — עס איז דאָך גאָר צוואַנציק גראַשן, פלעגט ער זאָגן מיט דירנדיקע ווערטער, ווי האָט איר עס אַ האַרץ גישט צו וועלן באַרגן אַזאַ קליינע פּאַר גראַשן? ואיר וועט אַמאָל דאָ אַדורכגיין, וועל איר אייך אָפּגעבן; ווען דער בריווטרעגער האָט געענטפּערט, אַז ער קאַן דאָס גישט טאָן, ווייל אין ס'רוב שטובן איז קיין געלט גישטאָן, און ס'וואָלט אים אויסגעקומען יעדן טאָג צוצולייגן פון טאַש אַ פּאַר גילדן, אָנשטאַט אַלליין צו פאַרדינען, האָט יענער עס גישט געגלויבט: — וען זענט גאָר אַרעגער פון די "גויים", — פלעגט ער דעמלט אויסברעכן אין אַ ווילדן כעס. דער, "גוישער" בריווטרעגער האָט מיר תמיד גע-טרויט אויפן וואָרט; גאָר די יידישע פּאָסט, די גימינע מיט אירע, "אוישענדיקעס" זענען אזוי, אַז ברענען זאָלט איר לאַלע ווי קין...!

אַבער די אַלע עגמת-נפשן זענען געווען אַ גאָרנישט אָקעגן די שרעקלעכע בילדער פון עלגט און גויט, וואָס דער בריווטרעגער האָט געמוזט וועזן, גייענדיק און וואָנלענדיק פון שטוב צו שטוב אינעם וואַמער-טאָל פון קראַכמאַלנע, אָם-טראָווסקע, סמאַטשע און גיזקע.

אין די דאָזיקע גאַסן זענען די טירן פון די וויינינגען געווען פאַרשלאָסן. ביז אין שפּעטן טאָג אַרײַן, מענטשן זענען געלעגן ביז צוויי-דרי מיטאַנגעצייט אין די בעטן. אַנדערע זענען איבערהויפּט גאָרנישט אויפגעשאַנגען, גישט האָבנדיק צו וואָס. אין די ווייניגער-טעג האָט מען אין די שטובן פון גרעסערע פאַמיליעס געקאָנט טרעפן צען-צוועלף מענטשן, אָפּטמאָל יונגע מאַגעלייט אָדער פּרויען, ליגן אין די בעטן, ליגן מיט בלייכע פּנימער און פיבערדיקע אויגן און שלינגען די סלינגע פון מויל. מאַמעס זענען געלעגן אין די בעטן צוזאַמען מיט צוויי דריי קינדער, זיי זענען געלעגן אין די רויטע אָנשיטן, גישט האָבנדיק די פּאַר גראַשן אויף אַ שטיקל זיף וצו וואַשן דאָס איבערצוג. אין שטוב זענען די זאָכן געווען אָנגעוואָרפן אין אַ שרעקלעכער אומאַרדענונג, וואָס עס האָט באַשטעטיקט דעם וואַמט פון שפּריכואָרט: "אזוי ווי ס'עמיט, אזוי ס'געשלייער"; (מע' האָט געזען, אַז די מענטשן ליגט קיין שום זאָך גישט אין קאַפּ אַחוץ דעם איינאיינציגן וואַנדיקן געדאַנק: ווו געמט מען אַ שטיקל ברויט? די מאַמעס זענען קיין באַלעבאָטעס גישט געווען, די טאַטעס — קיין באַלעבאָטעס. די טירן זענען שלעכט צוגעגאַנגען, די אייוועלער זענען געווען צעבראָכן, די טישן און שטולן — גישט גע-שייערט, די פּאָדלאָגעס — גישט געוואַשן: צו וואָס? וועמען גייט עס אָן?..)

פונעם כסדרדיקן ליגן אין די בעטן זענען די מענטשן גאָר שלאַפּער געוואָרן, פיל האָבן שוין איבערהויפּט גישט געקאָנט שמעלן קיין טריט, אַנדערע זענען גע-ווען געשוואָלן ביז צום גאַפּל און גאָר העכער; ביי אַ פּייל האָט מען קוים די אויגן אַרויבגעזען פון היינטער די געשוואָלענע קישלעך אַרום די אויגן-לעכער, וואָס האָט זיי צוגעגעבן עפעס אַן אויסזען פון פיגעטערע מאַגנאַלייער, פון הונגעריקע עסקימאָס.

אריינקומענדיק צו אזוינע פון הונגער פאַרפייניקטע מיט אַ בריוו, האָט דער בריווטרעגער געהאַט צוויי ברירות: אָדער צוריק אָפּגעבן דעם בריוו אויף דער פּאָסט מיט דער צושריפט, אַז דער אָפּגעמער לייזט אים גישט אויס, ווייל ער האָט גישט קיין געלט, אָדער צו געדענקען, אַז דער געבראכטער בריוו קאַן אַמאָל ברענגען אַן אַ ישועה פאַרן דאָזיקן צעבראַכענעם מענטש, און אין אַ סך פאַלן איז עס טאַקע אזוי געווען. דער בריווטרעגער האָט דעריבער אַלליין געמוזט אונטערטרייבן שכנים, אַז זיי זאָלן דעם בריוו אויסקויפן, אַלליין זיין אַ טוער, אַ זאַמלער, אַ סלל-מענטש, וואָרעם קומען אויף דער פּאָסט און זאָגן, אַז דער און דער קאַן גישט צאָלן, איז גאָר קיין קונץ גישט געווען. דעם בריוו מיט דער וואַנטשפּרעכנדיקער צושריפט האָט דער באַאמטער צוגענומען ווי קיינמאָל גאָרנישט; דער דירעקטאָר מיט די גיין מאַס דיר, וואָס האָט גישט אויפגעהערט רעדן צו די בריווטרעגער

המכתבים שמקבלים הפליטים בריכוזיהם, הקבצים שבקבצים, החולים ואפילו המושגעים. המנהל היה חכם דיו לשמור על איוון התקציב, לדאוג שלא יהיו לדואר גרענות — ואשר לשאר, ישברן להם נושאי-המכתבים את ראשם, והם אמנם שברו אותם. כאשר שב נושאי-המכתבים בערב לביתו הקר, אל אשתו וילדיה, עם שכר-יומו הדל, נרגז מן הטענות הבלתי-פוסקות וממראות המחסור המסחררים אשר רדפו אותו, אשר דבקו לפניו כפיח ולא נתנו לו מנוח — היה שבר כלי. אכן, לא עבר זמן רב ונושאי-המכתבים עצמם התנפחו מרעב ומעמל מפרך ולבם נחלש מטיפוס בלתי-פוסק על המדרגות. וועד-הקהילה — כדרכו: כשם שדאג לילדים העוזבים שברחובות, כשם שדאג לפליטים ולנצרכים, כך דאג גם לנושאי-המכתבים, שלא רצה לספק להם אפילו סוליות לנעליהם. ומה הפלא ששיעור התמותה והתחלואה בקרב נושאי-המכתבים גדל מיד לממדים נוראים.

ואם לא די בזה, הרי החלו לרומם מלשינויות

על נושאי-המכתבים היהודים. היהודי אוהב לדרוש יושר; יהודים רבים מתפארים, שהם יכולים להגיע אל הגבוה-שבגבוהים; הם לא ילכו לדבר עם איזה פקידון, הם יגיעו אל הראש, ומאחר שבימי השלטון הפולני לא זו בלבד שלא יכלו להגיע אל הראש, אלא אפילו אל הונב לא הגיעו, שהרי כולנו יודעים כמה התחשבו בנו בפולין בימי "נארא", הרגישו היהודים כי עתה היא שעת-הכושר... את כל תביעות היושר מן העבר הלא-רחוק שלא נפרעו ולא נתמלאו, רצה עכשיו היהודי לגבות מן "השלטון" היהודי, והוא אמנם רץ כל שני וחמישי אל הדואר, בגלל כל דבר שטות, כל דבר של מה בכך, ביצה שלא נולדה, הגיע אל האדון המפקד בכבודו ובעצמו, כלומר אל המנהל, וה"פאן קירובניק" היה מתנפח לו, מסב את ראשו הצדה,

על נושאי-המכתבים היהודים. היהודי אוהב לדרוש יושר; יהודים רבים מתפארים, שהם יכולים להגיע אל הגבוה-שבגבוהים; הם לא ילכו לדבר עם איזה פקידון, הם יגיעו אל הראש, ומאחר שבימי השלטון הפולני לא זו בלבד שלא יכלו להגיע אל הראש, אלא אפילו אל הונב לא הגיעו, שהרי כולנו יודעים כמה התחשבו בנו בפולין בימי "נארא", הרגישו היהודים כי עתה היא שעת-הכושר... את כל תביעות היושר מן העבר הלא-רחוק שלא נפרעו ולא נתמלאו, רצה עכשיו היהודי לגבות מן "השלטון" היהודי, והוא אמנם רץ כל שני וחמישי אל הדואר, בגלל כל דבר שטות, כל דבר של מה בכך, ביצה שלא נולדה, הגיע אל האדון המפקד בכבודו ובעצמו, כלומר אל המנהל, וה"פאן קירובניק" היה מתנפח לו, מסב את ראשו הצדה,

embroid

כמנהגו, מצמצם עין אחת ונעשה רציני עד מאוד. כמלמד כועס היה אז מועיק אליו אותו נושאי-המכתבים, זה אשר נגדו הוגשה התלונה, וקודם-כל היה מצווה בקול רם לא לתת לו חבילת-מכתבים "עד לחשבון", כלומר עד שתיערך החקירה. אחר-כך החלה החקירה, מלווה בטענות מחוכמות, בהיטפלות לכל פליטת-פה, ברמזים ובעקיפות, עד שמגיש התלונה ממש קרן מנחת והתפעל איזה ראש יש לו, בלי עין-הרע, לאדון המנהל. והוא, האדון המנהל, מובן שגם הוא נהנה מעצמו, בסתר לבו התפעל מחכמתו ומגבורתו, וכך נמשכה החקירה ונמשכה, ולעתים קרובות עיכבה את חלוקת המכתבים שעתים או שלוש שעות. מילא, מה לא יכול להרשות לעצמו מנהל דואר יהודי? לאחר חקירה חגיגית כזאת היה המנהל יוצא אל הקהל שבמסדרון הקר בעל רצפת הבטון — או, בימי החורף הקרים, היה לובש את מקטורן הפלוסין של אשתו, אשר הגיע עד למעלה מברכיו, למען ידעו כי הימים ימי מלחמה והוא אדם היודע לחסוך וחסוך לוועד-הקהילה את הוצאות ההסקה — ומכריו באופן חגיגי, כי במהרה בימינו יורה להתקין ספסלים, כדי שהקהל לא יוצרך לעמוד על רגליו מחמש לפנות בוקר ועד ארבע-חמש אחרי-הצהריים.

כמנהגו, מצמצם עין אחת ונעשה רציני עד מאוד. כמלמד כועס היה אז מועיק אליו אותו נושאי-המכתבים, זה אשר נגדו הוגשה התלונה, וקודם-כל היה מצווה בקול רם לא לתת לו חבילת-מכתבים "עד לחשבון", כלומר עד שתיערך החקירה. אחר-כך החלה החקירה, מלווה בטענות מחוכמות, בהיטפלות לכל פליטת-פה, ברמזים ובעקיפות, עד שמגיש התלונה ממש קרן מנחת והתפעל איזה ראש יש לו, בלי עין-הרע, לאדון המנהל. והוא, האדון המנהל, מובן שגם הוא נהנה מעצמו, בסתר לבו התפעל מחכמתו ומגבורתו, וכך נמשכה החקירה ונמשכה, ולעתים קרובות עיכבה את חלוקת המכתבים שעתים או שלוש שעות. מילא, מה לא יכול להרשות לעצמו מנהל דואר יהודי? לאחר חקירה חגיגית כזאת היה המנהל יוצא אל הקהל שבמסדרון הקר בעל רצפת הבטון — או, בימי החורף הקרים, היה לובש את מקטורן הפלוסין של אשתו, אשר הגיע עד למעלה מברכיו, למען ידעו כי הימים ימי מלחמה והוא אדם היודע לחסוך וחסוך לוועד-הקהילה את הוצאות ההסקה — ומכריו באופן חגיגי, כי במהרה בימינו יורה להתקין ספסלים, כדי שהקהל לא יוצרך לעמוד על רגליו מחמש לפנות בוקר ועד ארבע-חמש אחרי-הצהריים.

זאת אמר בתוקף רב, בקול שרעד מרוב פאתוס ומרוב התרגשות מן העוולות הנעשות לבני-אדם; עד ששכך כעסו ועד שהזר שוב, בהזדמנות דומה, כעבור כשבועים, על הצהרה החגיגית, וכך הופיעו סוף-סוף בדואר, כעבור ארבעה או חמישה חדשים, הספסלים... אך לנושאי-המכתבים בעל הגישה הציבורית האמיתית היו גם רגעים נדירים של שמחה ונחת-רוח, אשר לפעמים היו שקולים כנגד עגמת-הנפש שידע כל היום, זה היה כאשר עלה בידו למסור מכתב שנרשמה עליו

זאת אמר בתוקף רב, בקול שרעד מרוב פאתוס ומרוב התרגשות מן העוולות הנעשות לבני-אדם; עד ששכך כעסו ועד שהזר שוב, בהזדמנות דומה, כעבור כשבועים, על הצהרה החגיגית, וכך הופיעו סוף-סוף בדואר, כעבור ארבעה או חמישה חדשים, הספסלים... אך לנושאי-המכתבים בעל הגישה הציבורית האמיתית היו גם רגעים נדירים של שמחה ונחת-רוח, אשר לפעמים היו שקולים כנגד עגמת-הנפש שידע כל היום, זה היה כאשר עלה בידו למסור מכתב שנרשמה עליו

כתובת משובשת.

היו מגיעים מכתבים, בעיקר מארצות שמעבר לים, ליהודים אשר גרו בכתובת הנקובה לפני חמש-עשרה או עשרים שנה. יהודים אלה היו להם קרובים באמריקה או בארגנטינה, באורוגוויי או בדרום-אפריקה. כל השנים לא קיבלו מכתבים מקרוביהם אלה, אבל עכשיו, כאשר נודע לקרובים בארצות הרחוקות מן העתונים על ייסורי השאול העוברים על יהודי פולין, נכמרו רחמיהם וקודם-כול שיגרו מכתב, והתכוננו, כנראה, לאחר קבלת תשובה, גם לשלוח עזרה.

היו מגיעים מכתבים, בעיקר מארצות שמעבר לים, ליהודים אשר גרו בכתובת הנקובה לפני חמש-עשרה או עשרים שנה. יהודים אלה היו להם קרובים באמריקה או בארגנטינה, באורוגוויי או בדרום-אפריקה. כל השנים לא קיבלו מכתבים מקרוביהם אלה, אבל עכשיו, כאשר נודע לקרובים בארצות הרחוקות מן העתונים על ייסורי השאול העוברים על יהודי פולין, נכמרו רחמיהם וקודם-כול שיגרו מכתב, והתכוננו, כנראה, לאחר קבלת תשובה, גם לשלוח עזרה.

אבל אי אפשר היה למצוא את הנמענים בכתובות הרשומות על המכתבים האלה. ללכת אל השוער ולשאול לא היה כל טעם, כי, כאמור, לא היה לו לשוער החדש שום מושג עליהם. מה, איפוא, אפשר היה לעשות? לעבור מבית לבית ולחקור. לכך דרושים היו גם סבלנות, גם חוש-אחריות וגם הרצון לעשות מעשה טוב.

איפה זמן עם אנושית אנאכידי אין אנאכידי

אָבער ווען דער ליינער וואָלט געשטאנען דערביי, ווי דער בריוו-טרעגער פאסט נאָך לאנגן זוכעניש עפעס אן אלטע מאמע, צו וועלכער א פאָכטער שרייבט פון פארין נאָך פיר יאָר שווינגן, און פרעגט זי אָן, די מאמע, צו זי דארף נישט עפעס, אפשר א פעקעלע, וועט זי איר שיקן, ווי די דאָזיקע מאמע גיט א פליאסקע מיט די הענט, באגיסט זיך מיט א שטרעם ווערן און שרייט אויס כאפנדיק זיך פארן הארץ: אוי, מיין ברכה'ש, מיין גוט קינד, נישט פארגעסן אין דער אלטער מאמען! ווען דער ליינער וואָלט דאָס צוגעזען, וואָלט ער געמוזט מודה זיין, אן דער בריווטרעגער האָט דערמיט באקומען באצאלט פאר זיין טרחא, נישט אזוי מיט געלט, ווי מיט ווארעמע בליקן פון א מאמעס אויגן, וואָס איז מער ווערט פון געלט...

אין אן אנהער שטוב ברענגט ער א בריוו פון א זון צו עלטערן. דער זון שרייבט זון מעכר לים, אן ער האָט זיך דערוואסן, אן זיין פאמיליע לעבט, איז געראטעוועט געוואָרן על פי גם בעת דער גרויזאמער באַמבארדירונג פון ווארשע. די שוועסטער, א כלה-מייזל, ווערט פשוט וואנזיניק פון פרייד, האלטנדיק דעם ברודערס בריוו אין האנט, די מאמע ווערט שטום פון איבערראשונג, און אן אל-טער, גרייז-גרויער זיידע שפייט אין מיטן שטוב מיט א בלאס פנים פון איבערגע-נומענקייט און האלט צוויי אויפגעהויבענע הענט צום הימל, ווי א כהן, און קוקט מיט טיפער דאנקבאריקייט אויפן בריווטרעגער.

עמען פון די שטוביקע דערמאָנט זיך און דערלאנגט דעם בריווטרעגער א פאָך גראַשן בירגלעך, אָבער אויך דער בריווטרעגער שפייט ווי געפלעפט און שלעגט גיריק מיט די אויגן דאָס זעלבע בילד. וואָס פאר א באַטרעף האָבן די אַרעמע פאָך גראַשן אין פארנלייך מיט אָט די דאָזיקע אויסדרוקן פון מענטש-לעכער ציגעבונדנקייט און ליבשאפט?

דער יידישער בריווטרעגער איז דאָך אויך נישט מער ווי א פשוטער ייד, איינער פון פיל, קעגן וועמען דער אויסראַטונגס-ברום איז געשליידערט געוואָרן; ער האָט א הארץ, און אין יעדער שטוב, ווו ער ברענגט די אומדערווארטע בריוו

צו די מאמעס, וואָס קוקן אויס אויף זיי שוין פון יאָרן, לעבט ער מיט די שטילע פריידן.

און פלוצלינג — ט—ר—א—ן
מלחמה מיט רוסלאַנד

די טויזנטער און טויזנטער שטובן, ווו עס קומען רעגולער אָן די טייערע פעקלעך פון רוסלאַנד, ציטערן און פלאַמערן: ראשית, וואָס וועט מען איצט פאָן, פובליקאציע וועט מען לעבן? און והשנית, די קינדער אין רוסלאַנד, אין די פריש-אַקופירטע געביטן, אין ביאליסטאָק צו אין באַראַנאָוויטש — אויפן ערשטן פייער.

ער גייט פון שטוב צו שטוב, פון עלטערן מיט איינציקע זין, וואָס געפינען זיך הארט לעבן פראַגן, צו עלטערן מיט צוויי און דריי זין — און אלע זענען אין רוסלאַנד. אומשטום פרעגט מען אים, דעם מענטש פון דער „מאכט“, זאָל ער זאָגן, ער קער דאָך מסתמא ווייסן: וואָס דראָט זיי, וואָס דערווארט זיי? וועלן זיי נאָך דערלעבן זייערע קינדער צו זען?

אויף דער סאַמאַשע זענען שוין אַנגעקומען די ערשטע צוריקוואַנדערער, יינגלעך ווי ביימער, זיי האָבן נישט געמאכט קיין לאנגע שהיות און זענען צוריק-געלאָפן קיין וואַרשע. אַנדערע זיצן און וואַרטן, אָן זייערע קינדער זאָל אויך איינ-פאלן צו פאָן דאָס אייגענע — און אויף דער פאַסט טוט זיך חושד. די בריוו ווערן ווייניקער פון טאָג צו טאָג, טויזנטער בריוו, וואָס זענען אין די לעצטע טעג אַפגע-שיקט געוואָרן קיין רוסלאַנד, קומען שוין צוריק מיט דער צושריפט אין דייטש „פאַסט שפערע“; מע פאַרשטייט, אָן נאָך אַ פאַר טעג און די פאַסט פון רוסלאַנד וועט זיך איינגאַנצן אַפּשטעלן און דערמיט אויך אַ גרויסער טייל פון דער הכנסה פון דער יידישער פאַסט. דער דירעקטאָר פאַרזשמורעט דאָס רעכטע אויג און זאָגט קלוג, קלוגעטשקע: און אפשר... כ'ווייס, אפשר וועט די פאַסט זיך איינגאַנצן פאַר-מאַכן... דערמיט ענטפערט ער שוין אויף אלע טענות פון די בריוו-טרעגער וועגן שלעכטער דעהגערונג, עבודת פיר, צעריסענע שיד און אַרונטערגעריסן געזונט. דער קאַשמאַר אין יידישן וואַרשע ווערט געדיכטער, די האַפּענונגען — פאַר-לאַשענער: נישטאָ מער קיין בריוו פון רוסלאַנד, נישטאָ קיין פעקלעך, נאָך מויערן, רויטע, איינזאַניקע, קאלטע געטאָ-מויערן, ווי אומעטיקע תפוסות. וועמען גייט דאָ נאָך אָן די יידישע פאַסט, וועמען קימערן די געשוואַלענע פים פונעם יידישן בריווטרעגער?...

וואַרשע, געטאָ, אין אָקטאָבער 1941.

אך אילו נכח הקורא בשעה שנושא-המכתבים היה מגלה, לאחר חיפושים ארוכים, איזו אם זקנה, שבתה כותבת אליה מפאריס, לאחר שתיקה של חמש שנים, ושואלת אותה, את אמה, האם אינה צריכה משהו, אולי איזו חבילה קטנה, ואם כן — תשלח לה — אילו ראה כיצד האם סופקת כפים וזרם דמעות פורץ מעיניה והיא צועקת כשידיה על לוח-לבה: אוי, ברכה'ש שלי, ילדתי הטובה, לא שכחה את אמה הזקנה! — אילו ראה זאת הקורא, מוכרח היה להודות, כי בכך מצא נושא-המכתבים גמול לטרחתו, לא בכסף בעיקר אלא במבטיה החמים של עיני אָם, היקרים יותר מכסף...

בבית אחר מביא הוא מכתב מבן להוריו. הבן כותב מעבר לים, כי נודע לו, שמשפחתו חיה, ניצלה בנס מן ההפצות המחרידות של וארשה. האחות, בחורה שהגיעה לפרקה, דעתה פשוט גטרפת מרוב שמחה, בהחזיקה בידיה את מכתבו של אחיה, האם נאלמת דום מרוב התרגשות, וסב זקן, ישיש, עומד באמצע החדר חין פנים מהתרגשות ומושיט את שתי ידיו כלפי מעלה, ככהן, ומביט אסיר-תודה בנושא-המכתבים.

מישהו מאנשי הבית נזכר ומושיט לנושא-המכתבים כמה גרושים דמי-שתיה, אבל גם הוא עומד כהלום ובלוע בעינים רעבתניות את המראה הנדיר. מה ערך לגרושים העלובים לעומת ביטוי זה למסירות ולהאבה האנושית?

נושא-המכתבים היהודי הלוא גם הוא אינו אלא יהודי, אחד מן הרבים, שהונף עליהם מטאטא-ההשמד של עם מטורף; לב יש לו ובכל דירה שהוא מביא אליה במפתיע את המכתבים לאמהות המחכות להם כבר שנים, לוקח הוא חלק בשמחות השקטות; ובבתים שם מסתירים מן האמהות את הבשורות הרעות על אלה שנפטרו בארצות הקרות הרחוקות, חייב הוא לעזור לעודד את האמהות ולשכנע אותן כי הנה הנה יביא להן את המכתב שחלמו עליו.

ופתאום: טראַח!

מלחמה עם רוסיה.

באלפי הבתים, שאליהם מגיעות כסדרן החבילות היקרות מרוסיה, חיל ורעדה: ראשית, מה יעשו עכשיו? ממה יחיו? ושנית, הילדים ברוסיה, באזורים שאך זה נכבשו, בביאליסטוק או בבאראנאוביץ' — בקו האש הראשון!

הוא עובר מבית לבית, מהורים שבנים יחידים להם, הנמצאים ממש ליד החזית, להורים לשנים ושלושה ילדים — שכולם ברוסיה. בכל מקום שואלים אותו, את איש ה"רשות", שהרי הוא בוודאי יודע: מה מאיים עליהם, מה צפוי להם? האם עוד יזכו לראות את ילדיהם? ני לגורלם של ישראל, נודדים בני נודדים!

לסמצי'ה כבר הגיעו ראשוני הנודדים-החוזרים: בחורים כארזים, הם לא השתהו הרבה ומיהרו לשוב לווארשה. אחרים יושבים וממתין גים, שגם על דעת ילדיהם יעלה לעשות כן — ובדואר תהוו-ובהו. המכתבים מתמעטים מיום ליום, אלפי מכתבים שנשלחו בימים האחרונים לרוסיה, כבר חוזרים ועליהם הכתובת בגרמנית: "הפסקת דואר"; מבינים שכעבור ימים אחדים יחדל לגמרי הדואר מרוסיה ועמו — חלק גדול מן ההכנסה של הדואר היהודי. המנהל מצמצם את עינו הימנית ואומר בחכמה, בחכמות: ואולי... מי יודע, אולי בכלל ייסגר הדואר... בכך משיב הוא על כל טענותיהם של נושאי-המכתבים: על תזונה לקויה, על עבודת-פרך, נעלים קרועות ובריאות שנהרסה.

הסיוט בווארשה היהודית מקדיר והולך, התקה — דועכת; אין עוד מכתבים מרוסיה, אין חבילות, רק חומות, אדומות חדגוניות, חומות-גיטו קרות, כבתי-כלא נצחיים. למי עוד איכפת כאן הדואר היהודי. מי דואג לרגליו הנפוחות של נושא-המכתבים היהודי...?

וארשה, אוקטובר 1941.

5 דורך די היטלעריסטן.

15 צבאות גרמניה הנאצית פלשו, כיודע, לשטחי ברית-המועצות ב-22 ביולי 1941. שתי הערים ביאליסטוק ובאראנאוביץ' נכבשו ביום הששי לפלישה.

3 מלחמה מיט רוסלאַנד א 110 13583